

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.05 – КМР. 585 “С” 2020.10.29. 010 ПЗ

ОСТЯК МАР’ЯНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

2021 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет (НН) гуманітарно-педагогічний

НУБІП України

УДК

ПОГОДЖЕНО

Декан факультету (Директор НН)

Гуманітарно-педагогічний

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

педагогіки

НУБІП України

Савицька І.М.

(підпис)

“ ” 2021 р.

Сопівник Р.В.

(підпис)

“ ” 2021 р.

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему “Формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва”

Спеціальність 011 “Освітні, педагогічні науки”

Освітня програма Інформаційно-комунікаційні технології в освіті

Орієнтація освітньої програми Освітньо-професійна

НУБІП України

Гарант освітньої програми

д-р пед.наук, доцент

О.В.Кунай

(підпис)

НУБІП України

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Ас. кафедри педагогіки

Н.О.Діра

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Виконав

(підпис)

М.О.Остяк

НУБІП України

КИЇВ – 2021

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ

ВСТУП.....3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І ПРАКТИЧНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ..... 9

1.1. Культура, національна культура як наукові поняття: історія та сучасність.....9

1.2. Художня культура як наукове поняття та професійна якість педагога16

1.3. Педагогічні умови формування естетичних ідеалів майбутнього педагога.....24

Висновки до 1 розділу30

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ІДЕАЛІВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА32

2.1. Компоненти формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва.....32

2.2. Комплекс засобів мистецтва з формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів.....40

Висновки до 2 розділу70

ВИСНОВКИ.....72

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....75

ДОДАТКИ.....79

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

На сучасному етапі становлення національної системи освіти в Україні значно актуалізується проблема професійної підготовки майбутніх педагогів, здатних сприймати, розуміти й творити матеріальні й духовні цінності.

Перехід суспільства до ринкової економіки визначив появу ринку праці з його досить високими вимогами до рівня кваліфікації майбутніх фахівців. Це положення загострює проблему підготовки конкурентоспроможних спеціалістів, але не знижує вимог до їхньої загальної, художньо-естетичної та професійної культури. Зокрема це стосується педагогів, оскільки саме у змісті їхньої діяльності закладені значні потенційні можливості виховання культурної особистості. Педагог, якому притаманні культурні якості особистості, більш конкурентоспроможний на освітянському ринку праці.

Перед сучасною вищою педагогічною освітою гостро стоїть проблема формування естетичної культури майбутніх педагогів. Це положення стосується, насамперед, педагогів, оскільки їх професійна діяльність безпосередньо пов'язана з відродженням національної художньої культури.

Важливість вирішення даної проблеми підкреслюється майже в усіх сучасних законодавчих документах про освіту. Так, у Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття") досить чітко сформульовані основні завдання: підготовка нової генерації педагогічних кадрів; підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня; відтворення й трансляція культури та духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків; пріоритетність загальнолюдських цінностей; збереження і збагачення культури українського народу; формування цілісної, всебічно розвинутої особистості.

За таких умов одним із завдань сучасної вищої педагогічної школи

має стати підготовка майбутніх педагогів, з високою художньою культурою. Саме без цієї професійної якості неможливе уявити компетентність майбутніх педагогів, яка, як зазначено у Законі України

"Про вищу освіту", відображає їх ціннісні орієнтації та зумовлює здатність задовольнити особисті як духовні, так і матеріальні потреби.

Як свідчать джерела, сучасний педагог потребує художньо-естетичної культури незалежно від профілю його підготовки. Відомо також, що у вищій педагогічній школі набуває ваги принцип інтеркультурності, реалізація якого потребує інтеграції української національної культури в європейську та світову культуру.

Різні аспекти проблеми формування загальної естетичної культури особистості досліджувалися в працях філософів (В. П.

Андрущенко, Є. С. Громова, В. В. Журавльова, М. С. Кагана, Л. Н.

Когана, О. Ф. Лосева, Ю. У. Фохт-Бабушкіна та ін.); психологів (Б. Г.

Ананьєва, Л. С. Виготського, О. М. Леонтєва, Б. С. Мейлаха, С. Х.

Рапопорта, В. А. Роменця та ін.); педагогів (А. М. Бойко, В. Г.

Бутенка, В. Ванслова, М. В. Гончаренка, І. А. Зязюна, Н. Б. Крилової, М.

П. Лещенко, Л. М. Луганської, Н. Є. Миропольської, О. П.

Рудницької, Г. П. Шевченко, О. П. Шолокової та ін.)

Значна кількість досліджень присвячена проблемі естетичного впливу творів мистецтва на особистість, зокрема йдеться про дослідження О. В.

Бабченко, Л. М. Ващенко, А. Я. Зісь, І. С. Котенєвої, В. А. Малахова, Н. С.

Савченко та ін.

У працях педагогів Є. А. Антоновича, А. В. Голизової, Л. С. Єнтіс, А.

М. Крицької, О. С. Найдена, Б. А. Прокіповича та інших розкривається

зміст роботи з формування художньо-естетичних умінь студентів,

застосування яких сприяє відродженню національних художньо-прикладних ремесел.

Проте аналіз наукових праць показав, що проблема формування

естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва не отримала достатнього теоретичного обґрунтування.

Необхідно зауважити, що в сучасній вищій педагогічній освіті накопичилась низка протиріч, які гальмують процес удосконалення підготовки майбутніх педагогів, процес формування їх загальнолюдської, професійної та художньої культури. До них доцільно віднести суперечності між:

- сучасним змістом діяльності педагогів, яка передбачає спрямованість на відродження національної культури України засобами народного мистецтва, та недостатнім рівнем сформованості в майбутніх педагогів художньої культури;

- необхідністю посилення культурологічного аспекту підготовки майбутніх педагогів та недостатньою увагою до змісту культурологічних курсів, які передбачені навчальними планами і програмами;

- потребою в успішному формуванні художньої культури педагогів й відсутністю відповідної системи роботи з широкого використання засобів народного мистецтва в освітньому процесі;

- необхідністю формування художньої культури в майбутніх педагогів та відсутністю спеціально розроблених програм, методик і рекомендацій заволодіння нею.

Не викликає сумніву, що розв'язання зазначених протиріч дозволить підвищити педагогічну ефективність культурологічної підготовки студентів.

Актуальність проблеми зумовила вибір теми дослідження - "Проблема формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва".

Об'єкт дослідження - процес формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів у вищій педагогічній школі.

Предмет дослідження - система формування естетичних ідеалів

майбутніх педагогів засобами мистецтва.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічну ефективність системи формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва.

В основу дослідження покладено припущення про те, що процес формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва буде здійснюватися більш ефективно за умов:

- розкриття у процесі підготовки майбутніх педагогів філософського, мистецтвознавчого і педагогічного змісту понятійного апарату теорії художньої культури;

- оптимального використання народного мистецтва як засобу естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва в сучасній вищій педагогічній освіті;

- створення необхідних організаційно-педагогічних умов формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва;

- розробки і використання системи формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва.

Відповідно до предмету, мети були визначені завдання дослідження:

- Розкрити педагогічний та мистецтвознавчий зміст процесу формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів.

- Вивчити можливості використання мистецтва, його аксіологічних аспектів як засобу формування естетичних ідеалів.

- Визначити сучасний стан формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів й обґрунтувати організаційно-педагогічні умови, що сприяють досягненню поставлених завдань.

- Розробити систему формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів.

- Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів дослідження:

теоретичних: вивчення філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження, що дозволило здійснити порівняльний аналіз загальних теоретичних питань і понятійного апарату

теорії художньої культури; теоретичний аналіз державних

законодавчих та нормативних документів, науково-методичної

літератури, що дало можливість визначити теоретичні засади і наукові

підходи до розв'язання проблеми формування естетичних ідеалів

майбутніх педагогів; систематизація й узагальнення особливостей

процесу формування художньої культури, що допомогло обґрунтувати

організаційно-педагогічні умови, створення яких сприяло вирішенню

поставлених завдань; моделювання системи формування естетичних

ідеалів майбутніх педагогів і наукове обґрунтування процесу управління

цією системою;

емпіричних: вивчення педагогічного досвіду, діяльності

викладачів і студентів, що дозволило визначити зміст естетичних

ідеалів майбутніх педагогів й виявити ефективні форми, методи та засоби,

що використовуються в аудиторній, позааудиторній і науково-

дослідній роботі майбутніх педагогів; педагогічні спостереження,

анкетування, тестування, бесіди зі студентами з метою виявлення

реального рівня сформованості художньої культури студентів;

педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), що

дозволило перевірити педагогічну ефективність системи роботи з

естетичних ідеалів майбутніх педагогів; статистична й математична

обробка результатів дослідження (кількісний і якісний аналіз), які

забезпечили можливість за здобутими результатами оцінити

педагогічну ефективність проведеного дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає у виявленні й

обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов формування естетичних

ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва; в уточненні критеріїв і

визначенні рівнів сформованості такої професійної якості педагога, як художня культура.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що зібрані та узагальнені матеріали можуть бути використані при підготовці майбутніх фахівців у педагогічних коледжах, інститутах та університетах.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І ПРАКТИЧНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ
ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ1.1. Культура, національна культура як наукові поняття: історія
та сучасність

Ідеалом сучасної епохи є людина-творець, творча особистість, яка діє в ім'я прогресу. Саме тому розвиток сучасної системи освіти безпосередньо пов'язується з формуванням ініціативного творчого педагога.

Розв'язання сучасних проблем освіти неможливе без чіткого осмислення місця й ролі культури в житті людини та суспільства. Культура завжди цікавила філософів, соціологів, психологів, істориків як феномен суспільного життя, що розкриває особливості поведінки, свідомості та діяльності людей у конкретних формах життя (культура праці, культура побуту, художня культура, політична культура тощо), а також як спосіб життєдіяльності людини, колективу й суспільства в цілому. На сьогодні відомо близько 500 визначень культури, що свідчить про різноманітний зміст, який вкладається в це поняття, про складність даного феномену.

Відомі різні підходи до розгляду та трактування цього поняття у філософській, психолого-педагогічній, соціологічній та мистецтвознавчій науках. Як зазначають філософи (А. К. Бичко, Н. О. Бондар, П. І. Ігнатенко, В. С. Лутай, С. О. Черепанова й ін.), соціологи (В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко та ін.), педагоги (А. М. Бойко, І. А. Зязюн, Г. П. Шевченко, О. П. Шолокова тощо), психологи (А. Г. Асмолов, Л. С. Виготський, Г. С. Костюк та ін.), культура будь-якої нації

визначається рівнем вихованості кожної людини. Ще більше це стосується духовного світу людини, який формується під впливом культурної діяльності в процесі реалізації культурних зв'язків та стосунків між людьми.

Термін "культура" в початковому його тлумаченні не означав якогось особливого предмета, стану або змісту. Він був пов'язаний з уявленнями про дію, зусилля, спрямовані на вплив чого-небудь, і тому вживався з певним доповненням із загальним змістом "культура чогось": культура

духу, культура розуму тощо. Як лексична одиниця поняття "культура" бере початок від латинського слова "cultura" - "оброблення", "поліпшення". Тобто первісно поняття "культура" пов'язувалося з обробкою ґрунту, із землеробською працею.

Пізніше культуру стали розуміти як "людяність", що виокремлює людину з природи, варварського стану. Як зазначено в "Словнику іншомовних слів", поняття "культура" почали вживати в переносному значенні, розуміючи під ним "освіченість, вихованість людини" [24, с. 377]. У переносному значенні культура - це догляд, покращення,

ушляхетнення тілесно-душевно-духовних нахилів і здібностей людини; відповідно існує культура тіла, душі й духовна культура. Так Марк Туллій Цицерон говорить уже про cultura animi - культуру душі.

Отже, культура - це система створених і створюваних у процесі суспільно-історичної практики матеріальних і духовних цінностей, які відображають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу. Саме поєднання матеріального й духовного факторів стало початком народження феномену культури як синкретичного (нерозчленованого, комплексного) явища, що невід'ємно пов'язує людські почуття, волю,

інтелект з оточуючим природним середовищем. Дослідник первісної культури Е. Тайлор вважає, що "на культуру можна дивитися як на загальне удосконалювання людського роду шляхом вищої організації"

окремої людини та цілого суспільства, явища культури являють собою предмет, зручний для вивчення законів людської думки та діяльності" [27, с. 36].

Поняття "культура", за словником "Естетика", використовується також для "історично визначеного рівня розвитку суспільства та людини" [9, с. 167].

Специфіка культури як якісної характеристики духовно-практичного освоєння людиною світу (зовнішнього та власного, внутрішнього) відбивається в тому, що вона (культура) свідчить, якою мірою людина стала для себе та інших людиною, як вона відчуває й усвідомлює себе такою. Тобто культурою людини починають називати рівень розвитку її творчих сил і здібностей. Вважається, що можна дати оцінку рівню її розвитку культури в будь-якому суспільстві, оскільки вона знаходить

відображення "в типах і формах організації життя й діяльності людей". Культура такою ж мірою, як і праця, робить людину людиною. Але якщо праця - це єдина соціальна субстанція, яка створює людину та розвиває її сутнісні сили, то культура - єдиний соціальний вимір, що демонструє міру становлення людини людиною, тобто культура є якісною характеристикою розвитку суспільства.

Аналіз сутності культури, її місця, ролі в суспільстві дозволяє виокремити основні взаємопов'язані аспекти культури.

культура - народжене суспільством, властиве суспільству соціальне явище, що відбиває його якісну характеристику й збагачує духовне життя людини;

культура - процес творчої діяльності людини, спрямованої на пізнання навколишнього світу й самої людини в цьому світі, на отримання об'єктивної та достовірної інформації про світ, де головну роль відіграють наука й мистецтво;

культура покликана допомогти людині не тільки пізнати світ і саму

себе, але й визначити своє місце у світі, світоглядні установки; культура включає в себе сутність досягнутих людиною в процесі освоєння світу матеріальних і духовних цінностей, а також, відповідних ціннісних орієнтацій людини у світі;

- культура, створюючи необхідні для орієнтації людини у світі норми поведінки та оцінки, забезпечує регулювання соціальних відносин людей;

- культура виступає потужним фактором формування людських сутнісних сил, формування людини в людині, перетворення її природних захоплень, потреб, емоцій у справжні людські - саме в цьому полягає її гуманістичний зміст.

Враховуючи викладене вище, слід підсумувати: культура розвивається й змінюється разом з людиною та її діяльністю, відіграючи значну роль у життєдіяльності людей, оскільки впливає на працю, побут, дозвілля, менталітет, спосіб життя (йдеться як про суспільство в цілому, так і про кожну особистість). Дослідник О. П. Рудницька вважає, що культура є "системою життєвих сенсів суб'єкта, універсальним засобом творчої самореалізації людини" [19, с. 76]. Вона повинна сприйматися не тільки як досягнення минулого, але й як вагомий фактор впливу на сьогодення й майбутнє всього людства.

Відомо, що культура певного народу (нації) розглядається як специфічна атмосфера, що постійно оточує людину й зумовлює форми співіснування людей у конкретно-історичній реальності. Набуваючи національного втілення, вона стає культурою національною, локальною, приналежною конкретному суспільству, охоплюючи в якості компонента культуру художню.

Національна культура - конкретно-історична форма загальнолюдської культури, що не існує поза національною визначеністю кожної культури.

Існуючі проблеми з даного питання, як вважає І. Ф. Лященко, складають "відкрите питання про природу національного стилетворення в мистецтві"

на ґрунті виявлення людського духу як творчої діяльності, у якій національний зміст трансформується в адекватні, тобто національні форми художніх творів, жанрів, стилів" [130, с. 14]. Саме національні цінності є

тим об'єднуючим фактором, котрий забезпечує цілісність діяльності в контексті світової художньої культури, адже "культура є тим, що створює

й відтворює особливості менталітету, характеру та різноманітних сторін життя етносу", - вважає дослідник проблем розвитку художньої культури

Л. В. Анучина [20, с. 70].

У структурі національної культури виокремлюються складові:

матеріальна, побутова й правова культура, наука, освіта й філософія.

Особливістю національної культури є те, що вона характеризує інтегральні моменти національного життя, які складають основу нації та забезпечують

подальший національно-культурний процес.

Кожна національна культура володіє власними цінностями, власним способом бачення світу, відродження яких має стимулювати розв'язання низки завдань щодо розвитку художньо-естетичної творчості нації, поширення та засвоєння її духовних здобутків.

Складовою частиною національної культури є традиційно-побутова

культура українського народу. Українська національна культура, як і культура будь-якого іншого народу, включає в себе, крім матеріальної, духовну культуру: народне мистецтво (фольклорне, музичне, танцювальне

та ін.), національні мораль, традиції, звичаї та обряди, народні знання про

різні сфери життя (народне, землеробство, медицину, метеорологію тощо).

Народна культура, як і вся національна культура (освіта, театр, архітектура, наука та ін.), відображає культурно-історичний шлях народу,

зміст його життя. Українські дослідники (Ю. А. Грищенко, І. А.

Зязюн, Л. В. Кондрацька, М. П. Лещенко, О. П. Рудницька, В. О. Смікал та

ін.) стверджують: "Українське мистецтво, непересічні цінності якого увійшли органічною складовою у світову духовну спадщину, належить до

унікальних за своїм значенням національних культур" [29, с. 4]. Будь-яка національна культура є складовою загальнонародської культури, але вона не підпорядкована їй, а знаходиться з нею у відношенні взаємозбагачення.

Аналіз проблеми становлення й розвитку національної культури дозволив систематизувати структурні елементи національної культури як художньо-естетичної системи (рис. 1.1.).

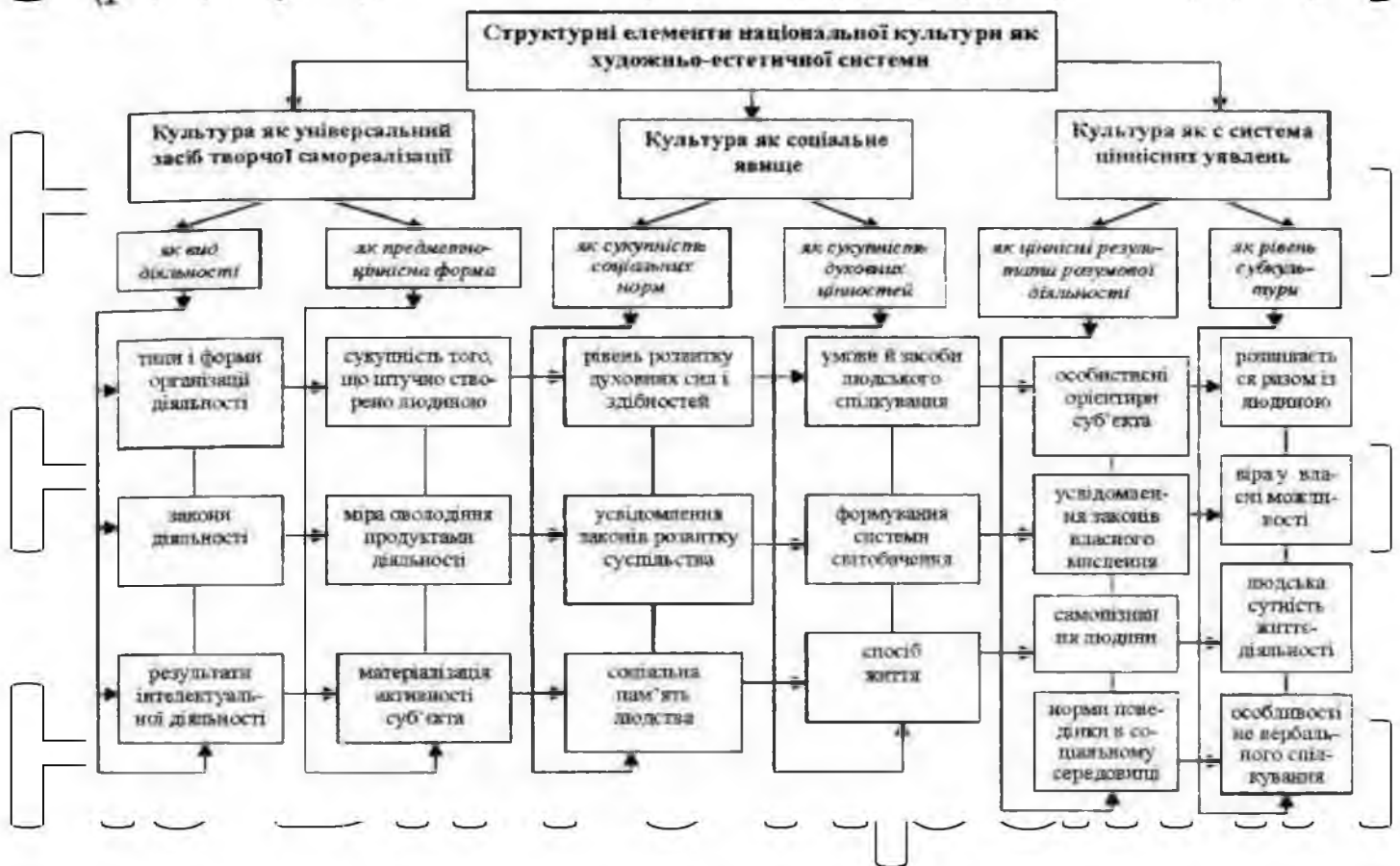

Рис. 1.1. Структурні елементи національної культури як художньо-естетичної системи

Ми визначили три основні складові системи: культура як соціальне явище; культура як система ціннісних уявлень; культура як універсальний засіб творчої самореалізації особистості. Колена з цих складових

розглядається нами як цілісна система зі взаємодіючими підсистемами.

Так, підсистема "культура як соціальне явище" включає в себе дві складові. Що розглядають культуру як сукупність соціальних норм (рівня

розвитку духовних сил і здібностей, усвідомлення законів суспільства

тощо) та сукупність духовних цінностей (умов і засобів людського

спілкування, формування системи світобачення та ін.). Підсистема

"культура як система ціннісних уявлень" включає, по-перше, ціннісні

результати розумової діяльності (особистісні орієнтири суб'єкта,

самопізнання, норми поведінки); по-друге - рівень субкультури (віра у

власні можливості, особливості невербального спілкування тощо).

Підсистема "культура як універсальний засіб творчої самореалізації

(як видно з рис. 1.1) визначає культуру як вид діяльності (типи і форми

організації, закони та результати інтелектуальної діяльності) та як

предметно-ціннісну форму (сукупність створеного людиною, міру

оволодіння продуктами діяльності та матеріалізацію активності

суб'єкта).

Національна художня культура є складовою світової художньої

культури і перебуває з нею у відношенні не підпорядкування, а

рівноправного збагачення. Саме завдяки цьому здійснюється сьогодні

діалог культур. У сучасній системі освіти особлива увага має приділятися

проблемам відродження національної художньої культури, яка володіє

власними цінностями. Особливістю національної культури є те, що вона

характеризує інтегральні моменти національного життя, які складають

основу нації та забезпечують подальший національно-культурний процес.

Саме відродження національної української культури має

стимулювати розв'язання низки завдань щодо розвитку художньо-

естетичної творчості нації.

І. А. Вязюн стверджує, що має бути приділена серйозна увага методиці

формування в майбутніх педагогів "умінь сприймати та інтерпретувати

національні мистецькі цінності минулого і сучасності, бути активними суб'єктами етнохудожнього середовища" [18, с. 11]. Саме сформованість художніх потреб майбутніх учителів відбувається завдяки комплексу цінностей художньої культури, зміст якої розкривається в наступному параграфі.

НУБІП УКРАЇНИ

Художня культура як наукове поняття та професійна якість педагога

НУБІП УКРАЇНИ

Художня культура є одним із компонентів духовної та національної культури. Розробці різних аспектів художньої культури приділили увагу такі вчені: Л. В. Анучина, В. Г. Бутенко, Л. М. Ващенко, М. В. Гончаренко,

НУБІП УКРАЇНИ

В. В. Журавльов, Н. О. Карпова, М. С. Каган, В. О. Кудін, Н. Є. Миропольська, Ю. У. Фохт-Бабушкін та інші. Так, О. П. Рудницька дала таке визначення поняття "художня культура": художня культура - це "сукупність процесів і явищ духовно-практичної діяльності людини, котра створює, розповсюджує і опановує твори мистецтва..." [29, с. 9]. Вона

НУБІП УКРАЇНИ

зауважує, що художня культура має поліфункціональний і культуротворчий характер, обумовлений її впливом на особистість. За допомогою художньої культури суб'єкт стає носієм цінностей, котрі він співвідносить з власними ідеалами й прагненнями.

НУБІП УКРАЇНИ

Художня культура через вироби класичного й народного мистецтва ставала результатом діяльності майстрів різних художньо-історичних епох, адже будь-якій художній культурі притаманний національний характер і вона є одним з компонентів національної культури. Мистецтво визнано основою художньої культури, адже саме воно сприяє розвитку системи суспільної комунікації.

НУБІП УКРАЇНИ

Художня культура, як соціальне явище і як певний вид суспільної

національної культури.

Виявлено також, що художня культура є вищим етапом розвитку естетичної культури, і тому вона включає в себе сукупність процесів і

явищ духовної практичної діяльності людини. На думку Л. М. Столовича,

"художня культура - найвищий прояв розвитку естетичної культури, без якого ця культура взагалі не може функціонувати як система" [28, с. 143].

Крім того, дослідник визначає художню культуру як "підсистему в системі естетичної культури; ядро в процесі художньої діяльності, в ході якої йде передача інформації; процес становлення духовних зв'язків, необхідних для взаємозбагачення в процесі спілкування" [28, с.95].

Художня культура має три компоненти: творці продуктів художньої культури; продукти (вироби) художньої культури; споживачі художньої культури. Важливим є розкриття змісту означених вище компонентів у системі, а також, визначення їх впливу на формування: художньо-творчої активності особистості та її художніх потреб; певного рівня особистісної культури; індивідуального досвіду художнього бачення світу; формування особистості з універсально-культурним світоглядом.

Предметний світ художньої культури подається, перш за все, у різноманітті творів мистецтва. На думку сучасних філософів (Ю. Б. Борєва, В. В. Ванслово, А. Я. Зісь, І. А. Зязюна, В. П. Іванова, Д. М. Столовича та ін.), твори мистецтва дають людині надзвичайно важливий життєвий досвід. Сприймаючи твори, люди пізнають духовні цінності суспільства, які стають надбанням як індивіда, так і всієї нації. Особливо актуальним це є для майбутніх педагогів. Важливо, щоб художня культура стала внутрішнім змістом особистості, її естетичним світом, індивідуальним досвідом художнього бачення навколишнього світу. Завдяки художній культурі в людини збагачуються художньо-естетичні почуття, смаки, потреби. Саме художня культура спроможна інтегрувати уявлення людини про соціальні цінності, які повинні стати особистісними орієнтирами (рис.

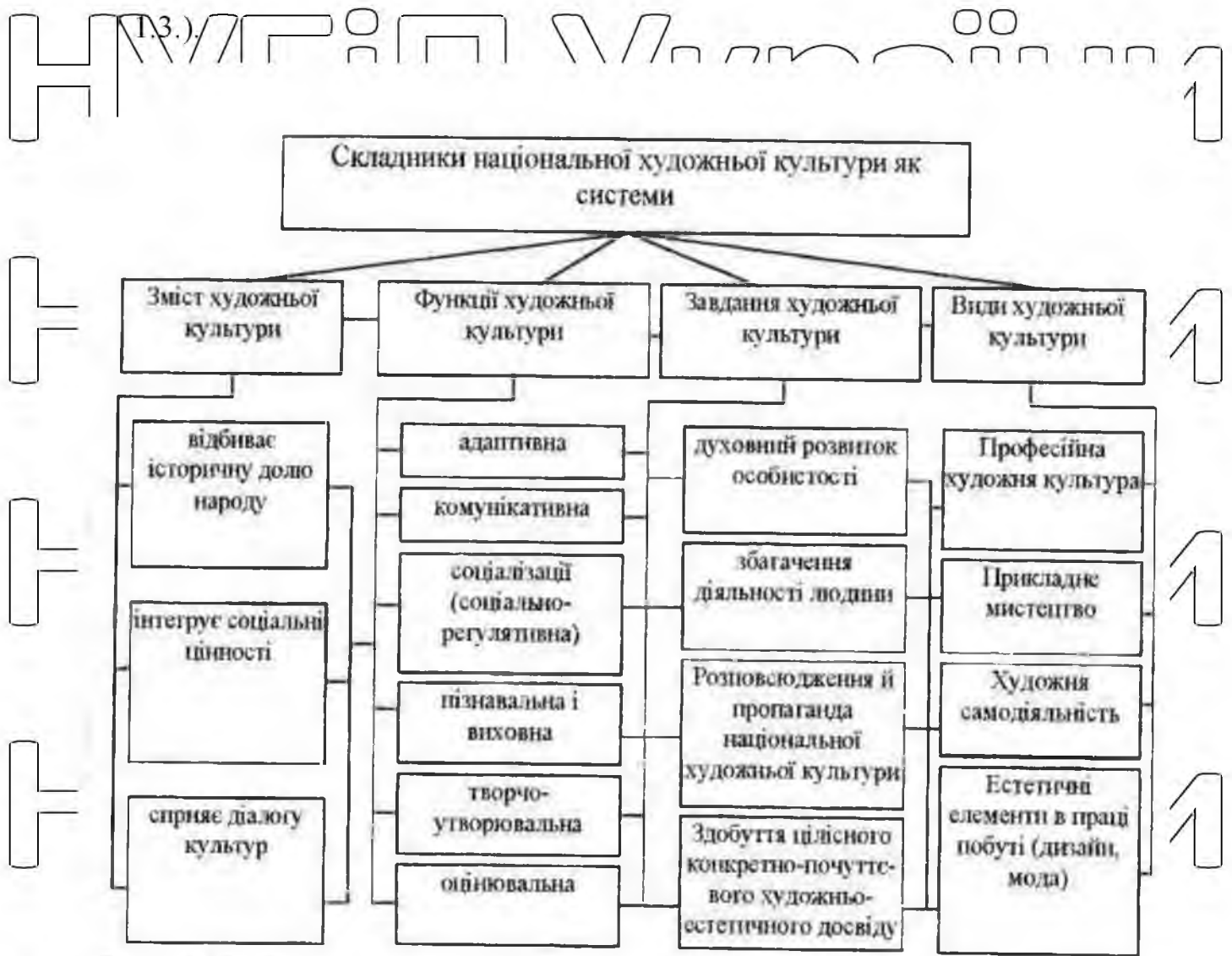

Рис. 1.3. Складники національної художньої культури як системи

Художній культурі притаманні комунікативні функції, оскільки вона забезпечує спілкування людей, їхню взаємодію. Аналізуючи різні функції художньої культури і зокрема ті, що розглядаються в контексті діалогу культури, О. П. Рудницька звертала увагу на притаманну їй оцінювальну функцію [23, с. 65]. На думку дослідниці, художня культура "завжди самобутня", оскільки їй притаманні і власна форма, і власний зміст. Вона «є продуктом творчого генія народу і несе на собі відбиток його історичної

долі".

Дослідники звертають увагу на те, що розвиток людини - це складний процес, на який впливають багато факторів. Художня культура, яка є специфічною сферою діяльності, пов'язана з різними сферами суспільного життя і розвивається під впливом соціально-економічних процесів, має на ці процеси суттєвий вплив. Вона виступає "ефективним засобом формування особистості".

Будь-який педагог (незалежно від притаманних йому освітянських функцій) має виступати як елемент культури. Одна з його найважливіших функцій - бути "живим носієм" певних видів діяльності та культурологічного досвіду. Важливим завданням сучасної педагогічної практики є формування художньої культури як якості особистості. Людина зі сформованою художньою культурою як специфічною якістю неповторної, унікальної індивідуальності здатна не тільки до досягнення особистісного смислу художньої цінності, що міститься у творах мистецтва, а й завдяки досягненню світу художніх образів здатна бути активним учасником процесу пошуку смислу свого існування, здійснення себе.

Проблеми культурологічного підходу до педагогічної підготовки педагога представлені працями науковців (йдеється про роботи В. Г. Бутенко, М. П. Лещенко, С. Г. Мельничука, Н. Є. Миропольської, В. Ф. Орлова, О. П. Щолокової та ін.), у яких зроблено висновок: мистецтво, як одна з форм пізнання дійсності, забезпечує різнобітний вплив на свідомість людини, тобто виступає джерелом пізнавальної діяльності, духовного збагачення й засобом формування світогляду кожної окремої особистості. Воно допомагає усвідомити людині своє покликання, визначити систему соціальних цінностей, які стануть пріоритетними в її житті. Мистецтво, яке володіє великим спектром знань щодо архетипів поведінки, сприйняття реальності й культури, які охоплюють усі сфери

життя суспільства, створює значні можливості ціннісного виховного орієнтаційного впливу.

Сучасному педагогу повинні бути притаманні різноманітні культурні якості, серед яких традиційно відомі: мовленнєва культура, культура спілкування (з учнями, колегами, батьками, представниками громадських організацій, з робітниками правових органів та лікувальних закладів), культура поведінки поза межами навчальних закладів, культура одягу тощо.

Але, разом з тим, педагог повинен мати широкий інтелектуальний кругозір, мати достатню освіченість у літературі (історичній, класичній, сучасній), мати сучасні погляди на моду в одязі, знайомитись із різними напрямками в класичній і сучасній музиці, знати найбільш відомих у світі митців образотворчого, театрального, естрадного мистецтва. Безумовною є

вимога щодо загальних знань про досягнення в різних галузях науки і техніки, сучасних наукових технологіях (інженерна генетика, досягнення в космосі, комп'ютерні інформаційні технології тощо). У даному випадку йдеться не про глибокі знання фахівця з певної галузі знань, а про інтелектуальну культуру педагога.

Художня культура проявляється в професійній діяльності, спілкуванні. Це означає, що сутність і зміст художньої культури майбутнього педагога визначається такими характеристиками, що поєднують у собі інтелектуальні, емоційні, вольові якості, професійно-моральні переконання, знання уміння й навички, тобто характеризують художньо-естетичну діяльність і ті вимоги до особистості педагога, яким він повинен відповідати.

Розв'язання проблем формування художньої культури кожної людини, і насамперед майбутніх педагогів, стає гостро актуальним. Як зауважують дослідники, лише через освоєння й перетворення у свій внутрішній світ історично виробленого багатства художньої культури людський індивід

"стає емоційно багатим, здатним глибоко, сильно й тонко почувати і переживати". Необхідно сказати, що в основі побудови нової системи освіти є творча цілісна особистість зі сформованою художньою культурою, діалектичний процес формування якої складний і суперечливий.

Дослідник Д. Михайлюк зауважує, що людина, яка бажає відчувати насолоду від творів усіх видів мистецтва, повинна бути культурно освіченою. Вона дає визначення цього поняття і вважає, що бути культурно освіченою людиною "означає бути здатною до розуміння культурного смислу творів мистецтва, їх спрямування не тільки до даної епохи чи особистості, чи представника нації, але й до людства в цілому" [16, с. 357].

На нашу думку, формування художньої культури майбутнього педагога повинно починатися з формування естетичної культури на особистісному рівні. Йдеться про розуміння естетичної значущості творів художньої культури, оволодіння естетичними цінностями засобів народного мистецтва. Потрібно вивчати динаміку розвитку художньої культури в різні історичні епохи, формувати систему національних художніх цінностей майбутніх педагогів. Разом з тим не можна не погодитися з Г. Івановою, яка зазначає, що майбутній учитель має знати основи загальної світової культури для того, "щоб мати уявлення про динаміку світових соціокультурних процесів" [13, с. 34]. Вона підкреслює положення про те, що педагог сьогодні має відтворюватись не стільки як професіонал, скільки як "носії цілісного культурного потенціалу".

Художня культура як інтегративна якість особистості визначається здатністю до активного внутрішнього мистецького діалогу, її компоненти утворюють сформовані цінності, які реалізуються в діяльності і в яких результати суспільної культури постають як особистісні досягнення. У процесі сприйняття художніх творів людина змінюється сама й змінює свої погляди на життя й роль мистецтва. Художня культура у всій

багатоманітності її видів стає при цьому надбанням особистості, її естетичним світом, завдяки якому збагачується життєвий досвід і досвід художнього бачення, формуються художні почуття, смаки, потреби, які свого часу Набувають культурно-естетичної форми.

Входження України в педагогічний простір Європи і всього світу потребує формування у вищій школі майбутнього педагога, якого можна буде назвати "громадянином світу", котрому притаманні як загальна, так і художня культура. За умови сформованої художньої культури як "якості особистості" людина стає емоційно багатою, творчою, високопрофесійно сформованою і моральною особистістю.

Вплив художньої культури на особистість обумовлений її поліфункціональним і культуротворчим характером. За допомогою художньої культури суб'єкт стає носієм цінностей, котрі він співвідносить з власними ідеалами й прагненнями. Як підкреслює С. О. Черепанова, саме під впливом мистецтва "набувають розвитку такі елементи творчого мислення, як асоціативність, образність, уява, фантазія. Безпосередньо діючи на почуття, а через них на інтелект людини, мистецтво глибоко впливає на соціальну практику" [31, с. 14].

М. Гольберг зауважує, що для розуміння явищ художньої культури, особливо мистецтва, необхідно навчити людину усвідомлювати роль такого фактору, як уміння давати оцінку художньо-естетичним виробам.

Важливим є завдання навчити людину "входити в світ прекрасного" [6, с. 361].

Художня культура здатна формувати духовні та художні потреби на особистісному й на професійному рівнях, художній світогляд, готовність до мистецького діалогу, уміння сприймати й інтерпретувати твори мистецтва тощо.

Сьогодні тривають пошуки діячами мистецтва й художниками-педагогами шляхів відходу від вузько спеціалізованого навчання,

спрямованого лише на професійну підготовку майбутніх педагогів. Актуально звучить включення в систему аудиторної та позааудиторної роботи художньо-естетичного багатства народного мистецтва.

Художня культура особистості є специфічною якістю динамічної структури неповторної, унікальної індивідуальності, яка реалізує свою єдність у вчинку, що постає як осягнення особистісного смислу художньої цінності, яка міститься у творах мистецтва.

Не викликає сумніву, що вирішення проблеми рівня художньої культури особистості потребує особливої уваги до наступних проблем:

впровадження в навчальний процес підготовки майбутніх педагогів предметів художньо-естетичного циклу, створення педагогічних умов, які б стимулювали формування художньої культури учителів праці.

1.2. Педагогічні умови формування естетичних ідеалів майбутнього педагога

Потреби суспільства й часу у фахівця з розвинутою художньо-естетичною культурою визначають як зміст їх підготовки, так і роль предметів художньо-естетичного спрямування. Йдеться про такий процес підготовки педагога, коли з пасивного об'єкта - одержувача знань студент перетворюється на активний суб'єкт оволодіння професійно необхідними, особистісно значущими знаннями на рівні їх творчого осмислення й практичної реалізації. Саме тому однією з найважливіших педагогічних умов успішного формування естетичних ідеалів майбутнього педагога є організація освітнього процесу, в якому стосунки між викладачем і студентами мають характер співвирання та відповідають

суб'єктно-об'єктивним відношенням.

Як показує вивчення досвіду підготовки майбутніх педагогів у ЗВО певною мірою досяють успішно вирішуються проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців. Ця система забезпечує накопичення теоретичних знань, формує й розвиває професійні вміння й навички, але поки що, на нашу думку, не вирішується успішно проблема формування в майбутніх педагогів художньої культури як професійної якості особистості.

Ми вважаємо, що це положення стосується в першу чергу подолання

об'єктивних труднощів освітнього процесу, зокрема:

- скорочення годин на дисципліні художньо-естетичного циклу;

- недостатньою увагою до змісту культурологічних курсів;

- відсутністю типових програм курсів мистецтвознавчого спрямування;

- недостатнє врахування й використання вітчизняного зарубіжного змісту викладання дисциплін художньо-естетичного змісту;

- відсутністю відповідної системи роботи, яка передбачає широке використання засобів народного мистецтва;

- відсутністю цілеспрямовано розроблених методик, рекомендацій з формування художньої культури майбутніх педагогів.

Викладене вище дозволяє стверджувати, що педагогічними умовами успішного формування художньої культури повинні стати: достатня кількість годин на викладання курсів художньо-естетичного змісту, що дозволить успішно формувати художню культуру майбутніх педагогів; забезпечення викладання художньо-естетичних курсів відповідними спеціалістами; збільшення уваги до зарубіжного та вітчизняного досвіду художньо-естетичної підготовки майбутніх педагогів; розробка системи роботи з формування художньої культури студентів.

Ці умови підтверджуються положеннями "Концепції професійно-художньої освіти". Система художньо-професійної підготовки майбутніх учителів праці, як зазначають автори Концепції, потребує "оновлення змісту науково-методичного забезпечення; урахування особливостей впливу народного мистецтва на особистість; пріоритет мистецьких цінностей у навчанні, художньому розвитку та саморозвитку особистості" [15, с. 43]

Значна кількість дослідників довели, що творчі здібності найбільш успішно реалізуються в художньо-естетичній діяльності. Виявлено також, що ця діяльність відбувається у два етапи.

Перший етап передбачає вивчення дисциплін художньо-естетичного спрямування, зміст яких розглядає працю з позицій мистецтва. Досить важливою умовою формування художньої культури студентів на даному етапі є те, що вони мають не тільки накопичити знання з декоративно-прикладних мистецтв, але й набути певного емоційного досвіду "спілкування" з творами мистецтва, усвідомлюючи красу й соціальну цінність художніх виробів.

Другий етап передбачає залучення студентів до конкретної художньо-естетичної діяльності, в якій особистість має змогу самовираження, розкриття й реалізації власного інтелектуального потенціалу. На цьому етапі велику роль відіграє позааудиторна художньо-естетична діяльність, яка ґрунтується на таких принципах: свобода вибору змісту діяльності; врахування інтересів майбутнього педагога до певних форм позааудиторної роботи; добровільна співпраця викладачів і студентів, прагнення досягти успіху в роботі та ін.

Включення майбутнього фахівця в різні види художньо-естетичної діяльності та підвищення ролі самостійної роботи студентів має поєднуватись із усуненням надмірної інформативності занять. Саме тому можна визначити наступну педагогічну умову: інформативний матеріал

художньо-естетичного змісту має поєднуватись із достатньо широким застосуванням ілюстративного матеріалу й використанням завдань художньо-творчого змісту.

Організація роботи студентів на заняттях при вивченні дисциплін художньо-естетичного циклу передбачає постійне сприйняття ними відомих виробів образотворчого й прикладного мистецтва (картин, скульптур, архітектурних споруд, графічних творів тощо). Таке "спілкування" людини з творами мистецтва потребує наступного

обговорення краси й цінності твору (виробу), оскільки різні погляди, різноманітні підходи до оцінки шедеврів поступово формують художньо-образне мислення, розвивають художньо-естетичні смаки. Саме в процесі цієї роботи студенти навчаються висловлювати свої враження від творів мистецтва (зокрема народного); робити художньо-змістовний аналіз твору

народного мистецтва (наприклад, простежити, як узгоджується форма, декор, техніка виконання виробу з матеріалом; визначати функціональне призначення того чи іншого виробу; виявляти зв'язок художнього образу твору з предметним середовищем; розкривати елементи стилізації декоративних мотивів; самостійно створювати композиції декоративно-ужиткових виробів; обирати основні засоби виразності народного мистецтва.

Отже, теоретичний матеріал, на засадах якого формується художня культура майбутнього педагога, має обов'язково закріплюватися на практичних заняттях. Йдеться насамперед про ті практичні заняття, на яких студенти самостійно виготовляють певні вироби художньої праці в різних видах художньо-прикладної діяльності (робота з художньою соломкою, виготовлення виробів з глини, вишивання, виготовлення й моделювання одягу, карбування, виготовлення виробів у техніці паперопластики, виготовлення творів з пап'є-маше, створення ансамблів українського національного костюму, вишивання бісером, вирізання

вигинанок, живопис на склі, розписи предметів ужитку тощо). Діяльність майбутнього педагога з використання різноманітного природного матеріалу дозволить не тільки сформувати вміння і навички роботи з ним, але й сприятиме формуванню художньої культури студентів.

Досить важливою умовою формування художньої культури студентів, на наш погляд, є органічний зв'язок у роботі з завданнями прикладного характеру при вивченні мистецьких дисциплін. Наприклад, завдання з естетичного оформлення інтер'єру власної кімнати; моделювання й конструювання свого одягу з одночасною розробкою прикрас до нього.

Взаємозв'язок цих етапів роботи позитивно позначається на формуванні художньої культури особистості педагога, стимулює потребу творити нові матеріальні цінності, дозволяє отримувати естетичну насолоду та здійснювати самооцінку продуктів власної діяльності.

Важливим є урахування принципів, за якими розробляється зміст художньо-естетичного навчання. Так, згідно з цільовим принципом аналізуються певні дидактичні завдання, наявність яких простежується в різних навчальних предметах художньо-естетичного циклу, що є спільними за змістом і можуть бути реалізовані завдяки використанню однієї системи методів і прийомів. Інтеграція навчального матеріалу різних предметів дозволить інтенсифікувати навчально-виховний процес і відбирати такий зміст кожного предмету, який буде доповнювати й поглиблювати кожен з них (саме такий підхід називають інтегративним).

Другий принцип відбору матеріалу художньо-естетичних предметів доцільно назвати "принципом єдиного понятійного наукового апарату", оскільки використання його дозволить синтезувати мистецтвознавчі курси навколо спільних для всіх дисциплін категорій і понять.

Наступний принцип - мотиваційний, який пов'язує зміст одного виду мистецтва (наприклад, класичного) зі змістом іншого (наприклад, прикладного). Отже, інтегративний підхід, використання якого є однією з

педагогічних умов успішного формування художньої культури студентів, передбачає інтеграцію матеріалу за наступними принципами: цільовим (уміння визначати спільні для різних предметів навчальні завдання і реалізовувати їх через систему виражальних засобів), мотиваційним (використання одного виду мистецтва як засобу мотивації іншого), понятійним (синтезування мистецтвознавчих понять, спільних для різних дисциплін).

Однією з педагогічних умов успішності процесу формування художньої культури майбутніх педагогів є шлях від кваліфікованого "спілкування" з мистецтвом до розвитку духовно повноцінної особистості. Тільки в результаті засвоєння й перетворення у власний здобуток історичного багатства всесвітньої та національної художньої культури особистість стає емоційно багатогою, здатною глибоко й тонко відчувати навколишню дійсність. Якщо людина має сформоване емоційне відчуття при сприйнятті виробів художньо-естетичного мистецтва, з нашої точки зору, створюється передумова успішного подальшого формування художньої культури особистості. Не викликає сумніву, що педагог зі сформованою художньою культурою (як професійною якістю особистості) спроможний буде формувати цю якість у своїх учнів, а також розвивати їхні творчі здібності, адже відомо, що саме творчо розвинуті особистості найбільш підготовлені до подальшого творчого саморозвитку.

Формування художньо-естетичної культури в освітньому процесі при підготовці майбутніх педагогів успішно здійснюється в тому випадку, якщо відбувається тісна взаємодія інформації з художніх навчальних курсів, що її дає викладач або студенти здобувають самі, з емоційно-чуттєвим сприйняттям цієї інформації. Художня культура успішно формується тільки тоді, коли емоційне сприйняття художніх виробів стає активним внутрішнім процесом. Недооцінка емоційного впливу художніх творів призводить до спрощено-практичного вивчення дисциплін

художньо-естетичного спрямування, а також; до нівелювання феноменологічної природи мистецтва.

Педагогічною умовою формування художньої культури майбутніх педагогів є також; необхідність оволодіння майбутніми педагогами понятійно-категоріальним апаратом мистецтва, необхідним для повноцінного спілкування з мистецькими творами, розуміння їх "мови".

Визнаною педагогічною умовою формування художньої культури майбутнього педагога є звернення викладачів до народного мистецтва.

Адже народне мистецтво - носій етнічної художньої культури, зміст якої створює єдиний образ світу. Саме тому необхідним є глибоке знання народних мистецтв, традицій, ремесел, обрядів, а також; практичне відтворення набутих умінь при виконанні власних художніх виробів.

Важливою умовою є також надання процесу викладання художньо-естетичних дисциплін індивідуалізованого забарвлення. При цьому потрібно враховувати, що через вивчення й розуміння художньої культури людина прилучається до духовного світу інших людей, починає розуміти особливості їхнього життя, спостерігає й вивчає духовний досвід людства.

Ці знання сьогодні мають велике значення для формування особистості освіченої інтелекгентної людини й для підвищення кваліфікації педагога.

Для вирішення вказаних проблем важливими є інтегративні курси, насамперед мистецтвознавчого змісту, у яких закладені значні потенційні можливості для формування культурних якостей майбутніх педагогів.

Дотримання визначених умов дозволить формувати художню культуру майбутнього педагога на професійному рівні, який передбачає такі складові: оволодіння понятійно-категоріальним апаратом художньої культури; формування умінь застосовувати засоби народного мистецтва на заняттях; готовність до використання засобів народного мистецтва в педагогічній діяльності.

Н

Висновки до 1 розділу

1

У розділі визначені теоретичні засади і практичний стан формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів. Аналіз сутності культури, її місця, ролі в суспільстві дозволив виокремити основні взаємопов'язані аспекти культури. Визначено структурні елементи національної культури як художньо-естетичної системи.

Охарактеризовано художню культуру як наукове поняття та професійну якість педагога. Виокремлено складники національної художньої культури.

Вплив художньої культури на особистість обумовлений її поліфункціональним і культуротворчим характером. За допомогою художньої культури суб'єкт стає носієм цінностей, котрі він співвідносить з власними ідеалами й прагненнями.

Художня культура здатна формувати духовні та художні потреби на особистісному й на професійному рівнях

Художня культура особистості є специфічною якістю динамічної структури неповторної, унікальної індивідуальності, яка реалізує свою єдність у вчинку, що постає як осягнення особистісного смислу художньої цінності, яка міститься у творах мистецтва.

Визначено педагогічні умови формування естетичних ідеалів майбутнього педагога. Дотримання визначених умов дозволить формувати художню культуру майбутнього педагога на професійному рівні.

НУБІП УКРАЇНИ

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ІДЕАЛІВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

2.1. Компоненти формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва

Можливість реалізації організаційно-педагогічних умов успішного формування художньої культури майбутніх педагогів скерувала зусилля авторів на вдосконалення та оптимізацію системи художньо-професійної підготовки майбутніх педагогів. Оновлення завдань і змісту цієї підготовки в сучасних соціально-економічних умовах залежить від розробки та функціонування компонентів системи формування художньої культури майбутнього педагога, від реально існуючих зв'язків між всіма її підсистемами.

До основних властивостей системи формування художньої культури педагога як якості особистості було віднесено положення про те, що її підсистеми створені для досягнення єдиної мети, але кожна з них функціонує відповідно до своїх специфічних завдань.

Важливим стало положення про те, що кожна підсистема є відносно цілісною й має певні структурні компоненти. При цьому, кожному з компонентів притаманні ознаки всієї системи, бо вони складають єдину динамічну систему формування художньої культури майбутнього педагога.

Результативність системи формування художньої культури педагога залежить від цілеспрямованості та успішного функціонування всіх її підсистем.

Такими компонентами були визначені: діяльність, що забезпечує їх досягнення (йдеться як про навчально-виховний процес, так і про художньо-естетичну діяльність та засвоєння досвіду цієї діяльності);

суб'єкт цієї діяльності, який успішно оволодіває знаннями художньої культури й реалізує себе в традиційних і нетрадиційних формах навчально-виховного процесу; забезпечення функціонування компонентів шляхом створення організаційно-педагогічних умов, а також; керування або управління, що стимулює інтеграцію всіх вищезначених

компонентів. Ми виходили з того, що навчально-виховний процес підготовки майбутніх учителів праці уявляє собою цілеспрямовану, самокеровану, відображально-перетворювальну художньо-естетичну діяльність, яка спрямована на ґрунтовне засвоєння навчального матеріалу та його застосування у розв'язанні професійних завдань.

Дослідник О.П.Шолокова, розглядаючи структуру художньо-естетичної діяльності, визначила її складові компоненти: пізнавальний, ціннісно-орієнтаційний, комунікативний, перетворюючий, художньо-творчий. В основі цієї структури лежить діяльнісний підхід, згідно якого знання включаються в систему дій (як розумових, так і практичних).

При цьому, діяльність викладача є засобом організації активної навчально-пізнавальної діяльності студентів, коли він виявляє себе не лише як «об'єкт» педагогічного впливу, а й як активний суб'єкт художньо-естетичної діяльності. Важливим є те, щоб зміст цієї діяльності був

максимально наближений до змісту організаційних форм навчально-виховного процесу. Зауважимо, що ефективність художньо-естетичної діяльності залежить від наявності інтегрованої мети, єсть якої полягає в синтезуванні різних видів діяльності. Саме в процесі такої діяльності

формується художня культура особистості. Йдеться про образотворчу художньо-естетичну діяльність, яка забезпечує вдосконалення візуального досвіду студентів; театральну, яка забезпечує осмислення краси й

багатства виразних особливостей пластики рухів; музичної, яка сприяє пізнанню нерезивань. В процесі досягнення означеної мети відбувається інтеграція світоглядних і художньо-практичних факторів впливу на особистість майбутніх педагогів.

Нами визначені компоненти формування художньої культури майбутнього педагога, до яких ми віднесли: оволодіння знаннями художньої культури; формування умінь застосовувати засоби народного мистецтва на заняттях; готовність до використання засобів народного мистецтва в педагогічній діяльності. Структурні компоненти формування художньої культури майбутнього педагога представлені в рис. 2.1.

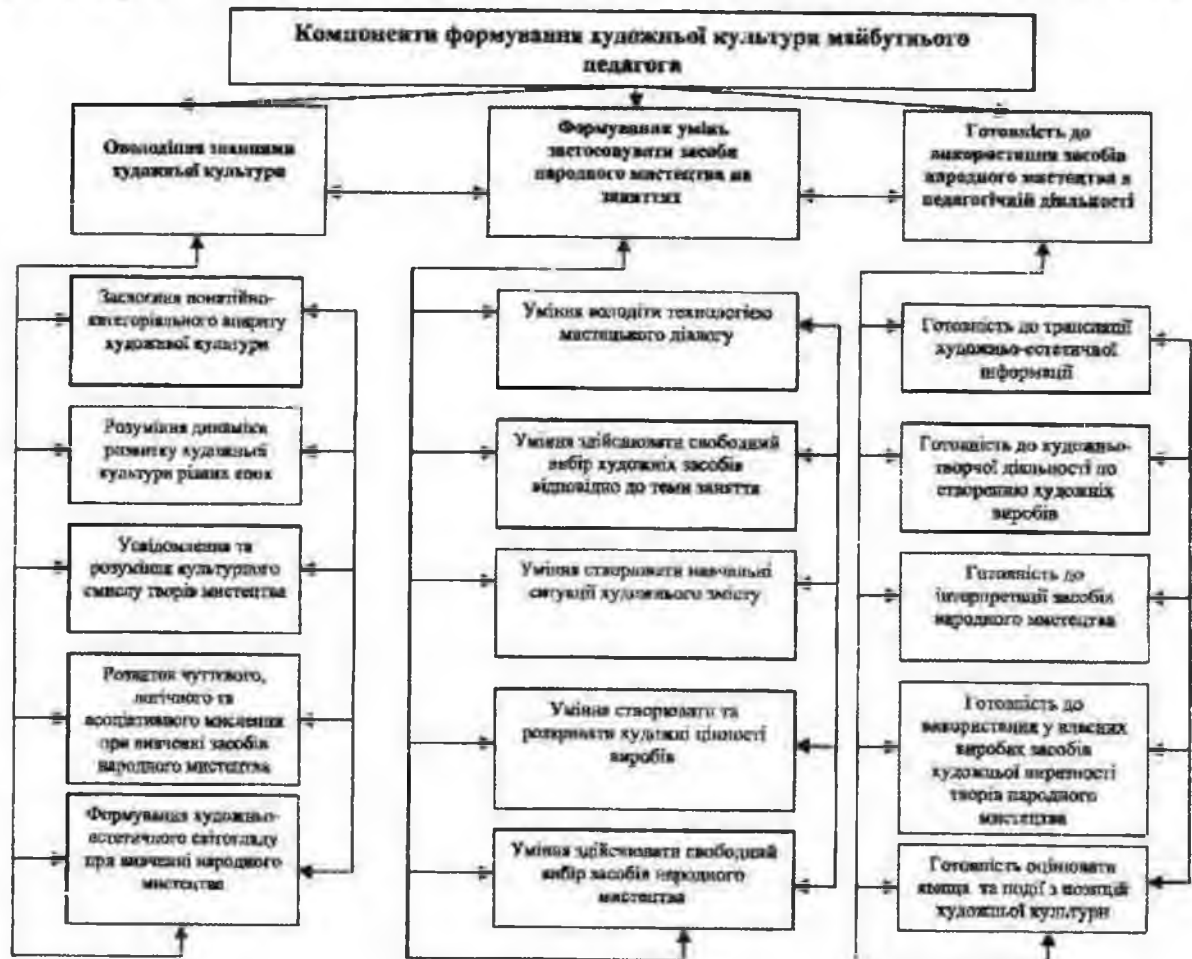

Рис. 2.1. Компоненти формування художньої культури майбутнього педагога

Так, процес оволодіння знаннями художньої культури передбачає

засвоєння понятійно-категоріального апарату художньої культури; усвідомлення культурного смислу творів мистецтва; розуміння динаміки розвитку художньої культури різних епох; розвиток чуттєвого, логічного та асоціативного мислення при вивченні засобів народного мистецтва; формування художнього світогляду.

Другий компонент формування художньої культури майбутнього педагога передбачає: уміння володіти технологією мистецького діалогу; уміння здійснювати вільний вибір художніх засобів відповідно до теми заняття; уміння створювати навчальні ситуації художнього змісту; уміння

створювати та розкривати художні цінності виробів; уміння здійснювати вільний вибір засобів народного мистецтва.

Складові третього компоненту готовності до використання засобів народного мистецтва в педагогічній діяльності передбачає: готовність до трансляції художньо-естетичної інформації; готовність до художньо-творчої діяльності по створенню художніх виробів; до інтерпретації засобів народного мистецтва; до використання у власних výroбах засобів художньої виразності творів народного мистецтва; готовність оцінювати явища та події з позицій художньої культури.

Проведена дослідно-експериментальна робота переконує, що формування художньої культури майбутніх педагогів активно здійснюється лише, якщо народне мистецтво розглядається як система життєдіяльності майбутніх педагогів, що виявляється в аудиторній, позааудиторній та науково-дослідній роботі студентів; цей процес є системою дій, спрямованих на формування індивіда як цілісної системи соціальних, психологічних і інтелектуальних властивостей і якостей.

Серед ознак складних систем, зокрема системи формування художньої культури майбутніх педагогів, однією з найважливіших є необхідність управління нею. Цей процес здійснювався опосередковано завдяки розробленій організаційній моделі оперативного управління процесом

формування художньої культури, використання якої дозволило децентралізувати управлінський вплив викладача і досягнути взаємодії суб'єктів художньої культури.

Ефективність системи формування художньої культури майбутніх педагогів засобами мистецтва досліджувалася в процесі дослідно-експериментальної роботи, основою якої став педагогічний експеримент, що складався з двох етапів: констатувального та формувального.

Метою констатувального етапу експерименту було виявлення рівня художньої культури як професійної якості особистості майбутніх педагогів. За розробленими критеріями (художньо-естетична компетенція в області мистецтва, вміння давати оцінку мистецьким виробам, розвиток потреби у художньо-творчій діяльності, розвиток художнього світогляду) у перебігу дослідження виявлялися частота залучення, міра пізнання, інтерес до народного мистецтва, система особистих переваг в оцінюванні творів народного мистецтва, ступінь активності й творчий підхід до вибору форм художньо-естетичної діяльності в цій сфері.

Як засвідчили результати аналізу, співвідношення студентів з різними рівнями сформованості художньої культури виявилось неоднаковим. Вищий рівень притаманний тій частині студентів, у яких більш розвинуті вміння інтерпретації художньо-естетичної інформації творів як класичного, так і народного мистецтва (КГ - 4,8 %); розвинуті вміння знаходити художньо-образні аналогії щодо художньо-естетичної інформації (КГ - 11,9%); розвинуті потреби в передачі художньо-образної інформації в процесі творчої самореалізації (КГ - 9,5 %); сформований художній світогляд (КГ - 7,1 %).

На основі результатів констатувального експерименту визначено, що основними причинами низького рівня сформованості художньої культури майбутніх педагогів є механічне засвоєння художньо-естетичних знань, недостатній емоційно-чуттєвий контакт з творами професійного та

народного мистецтва, відсутність системного підходу до процесу формування художньої культури студентів засобами народного мистецтва, відсутність організаційно-педагогічних умов, невизначеність в існуючій практиці фахової художньо-естетичної підготовки майбутніх педагогів потенційних можливостей засобів народного мистецтва і розроблених механізмів передачі художньо-образної інформації його творів у власних виробках студентів.

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження довів доцільність розробки й упровадження системи формування художньої культури майбутніх педагогів засобами народного мистецтва в навчально-виховний процес. Ця система побудована на єдності теоретичної, художньо-практичної та естетично-фахової підготовки студентів на основі усвідомлення аксіологічних рис національної культури; стимулювання навчально-пізнавальної, художньо-творчої активності майбутніх педагогів; наступності, послідовності у формуванні їхніх художньо-естетичних знань, умінь і навичок художньо-естетичної роботи; поступового вдосконалення та збагачення її змісту і форм; забезпечення творчої активності й самодіяльності майбутніх фахівців, що створює сприятливі умови для самоутвердження й самореалізації останніх. Вона передбачає залучення студентів до різноманітних видів (аудиторної, позааудиторної, практичної, самостійної) художньо-творчої діяльності, що ґрунтуються на засадах культурно-діяльнісного, особистісно орієнтованого навчання і виховання молоді та моделюють відповідну професійну якість майбутніх педагогів - сформовану художню культуру.

На етапі формувального експерименту розроблена система була запроваджена в освітній процес ЗВО. У результаті зіставлення отриманих результатів співвідношення студентів з високим рівнем сформованості художньої культури було таким: рівень художньо-естетичної компетенції в галузі мистецтва (ЕГ - 36,9 %), уміння давати оцінку мистецьким виробам

(ЕГ - 23,9 %), потреба у художньо-естетичній діяльності (ЕГ - 43,5 %), розвиток художнього світогляду (ЕГ - 26,1 %).

Експериментальна перевірка показала достатню ефективність обґрунтованої системи формування художньої культури майбутніх педагогів праці засобами народного мистецтва.

Доведено, що умовою успішного функціонування названої системи є інтеграція визначених компонентів, які забезпечують притаманні цій системі якісні ознаки й властивості.

Експериментально доведена ефективність використання комплексу засобів народного мистецтва (види народного мистецтва; засоби художнього формотворення образів народного мистецтва; специфічно-художні засоби народного мистецтва) у функціонуванні системи формування художньої культури майбутніх учителів праці. Завдання формувального експерименту передбачали перевірку ефективності запропонованої системи на основі встановлення динаміки рівнів сформованості художньої культури протягом експерименту.

Водночас експеримент засвідчив, що ефективність формування художньої культури студентів засобами народного мистецтва зростає за умови вдалої організації форм і змістового наповнення позааудиторної діяльності майбутніх педагогів, надання їм цілісного діалогічного, дієвотворчого, особистісного й професійного характеру, систематичного й творчого використання народного мистецтва різних видів.

Аналіз результатів формувальної дослідно-експериментальної роботи дає підставу зробити висновок щодо підвищення рівня сформованості художньої культури майбутніх педагогів як професійної якості.

Порівняльний аналіз засвідчив, що загальний рівень сформованості художньої культури майбутніх педагогів значно підвищився в експериментальній групі. Дослідно-експериментальна перевірка впливу розробленої системи формування художньої культури майбутніх педагогів

на зростання рівня їх художньої культури.

Виходячи з положень про те, що художня культура є складовим структурним елементом соціального життя і являє собою динамічну

систему, ми враховували органічний зв'язок впливів об'єктивних умов і суб'єктивного чинника у функціонуванні цієї системи, поєднання яких забезпечить комплексний, системний характер формування художньої культури як якості особистості.

Найбільш сприятимуть формуванню художньої культури студентів творчі, позааудиторні організаційні форми роботи. Саме такі форми більш активно передбачають елементи творчої діяльності, створюють навчально-педагогічні ситуації художнього змісту, яким притаманні ірраціональні чинники, сприяють налагодженню мистецького діалогу. Нетрадиційні форми організації навчально-виховного процесу створюють атмосферу співтворчості, емоційного збудження, радості від власного успіху, сприяють реалізації інтегративних механізмів окремих видів народного мистецтва. До таких форм ми віднесли: вікторини, ігри-драматизації, конкурси, творчі роботи, брейн-ринги, круглі столи, інтелектуальні аукціони, історико-етнографічні експедиції тощо.

Ефективним чинником функціонування системи формування художньої культури майбутніх педагогів праці має стати оперативна модель управління цією системою, розробка й впровадження якої слугуватиме її розвитку й вдосконаленню. До найбільш ефективних моделей дослідники (зокрема В.С.Пікельна) відносять організаційне моделювання, яке передбачає модернізацію змісту управлінської діяльності щодо формування умов розвитку творчих можливостей учасників освітнього процесу, відмову від декларативного спілкування, створення партнерського, рівноправного стилю відносин. Найбільш оптимальним є адаптивний стиль управління, який передбачає об'єднання потреб всіх суб'єктів педагогічної взаємодії при визначенні до досягненні

реалістичної мети. Сутність такого стилю управління полягає у збереженні пріоритету розвитку кожного суб'єкта освітнього процесу, забезпечення йому альтернативи вільного вибору шляхів самореалізації, узгодженості цілей та інтересів керуючої та керованої саме в такий спосіб зберігається пріоритет розвитку суб'єкта на основі вільного вибору та об'єднання зусиль керівників і виконавців для досягнення спільно виробленої мети. Від міри узгодженості інтересів суб'єктів навчально-виховного процесу залежить успішність та повнота самореалізації всіх учасників педагогічного процесу.

2.2. Комплекс засобів мистецтва з формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів

На всіх етапах розвитку народне мистецтво віддзеркалювало конкретні історичні й природно-географічні запити українського народу. Найбільш ефективно формування художньої культури в майбутніх педагогів буде здійснюватися за умови вивчення головних, загальних і локальних особливостей творів народного мистецтва, яке включає в себе всі численні види художньої практики (плетіння, ткання, розпис, вишивку, різьблення тощо) та інші види народного мистецтва (архітектуру, скульптуру, розписи). Усі вони, як частина цілого, мають своєрідні спільні риси й своєрідні ознаки, але кожен з видів унікальний за специфікою матеріалів і технологічним процесом обробки, за художньо-композиційними закономірностями структури образів.

Визначення дослідниками народного мистецтва активним чинником художньо-культурного процесу зумовлене багатством його видів і жанрів. До основних видів народного мистецтва віднесені: народна музика, народний танок, народний театр, народні звичаї та обряди, народна поезія,

декоративно-ужиткове мистецтво тощо. Народне мистецтво інтегрує в собі спільні риси й ознаки окремих його видів. Важливим при цьому є осмислення народного мистецтва й національної культури як цілісності, як системи, що створена народом і сама творить народ.

Головна ознака народного мистецтва - нероздільність художньої, світоглядної та утилітарної основ. Характерною рисою є колективність творчості, художня традиція і канон, які дозволяють шукати й успішно знаходити корені народного мистецтва.

Комплекс засобів народного мистецтва включає в себе сукупність методів, прийомів, інтеграцію різноманітних видів художньо-естетичної діяльності. Завдяки цьому народне мистецтво й методика використання його виховного потенціалу в навчально-виховному процесі створюють значні можливості для реалізації інтегративного підходу до формування художньої культури майбутніх учителів праці.

Вивчення специфічних ознак образів народного мистецтва й засобів їх втілення у творах дає можливість класифікувати комплекс засобів народного мистецтва й дослідити їх системні ознаки, а також розробити методикку та зміст занять народним мистецтвом як засобу формування художньої культури майбутніх педагогів. Беручи за основу домінуючі складові комплексу засобів народного мистецтва, можна класифікувати їх за системними ознаками (рис. 2.2).

Як видно з рисунку 2.2, розроблена система засобів народного мистецтва представлена як поетапне створення і сприйняття образів народного мистецтва - від найпростіших (предметно-понятійних) до більш складних (змістовно-образних).

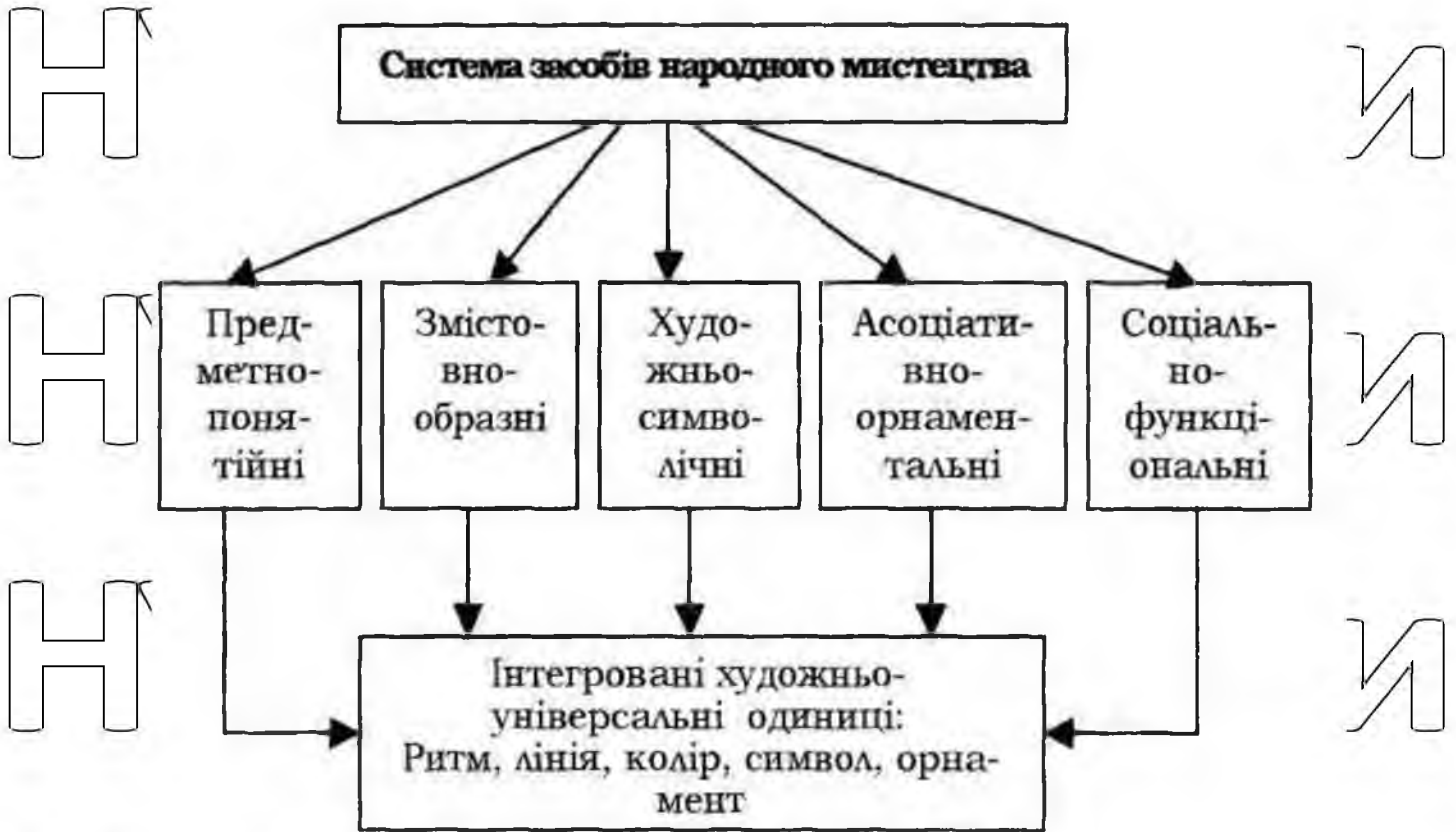

Рис. 2.2. Система засобів народного мистецтва

Йдеться про предметно-понятійні, змістовно-образні, художньо-символічні, асоціативно-орнаментальні, соціально-функціональні засоби.

Кожна складова системи засобів народного мистецтва містить у собі художньо-естетичну інформацію, яка має комунікативний характер. Ця інформація розкриває значення народного мистецтва як своєї знакової системи і представлена в художніх образах, які несуть у собі певний візуальний код або комбінацію кодів.

Після більш детального розгляду трактування понять "образ" і "художній образ" (від грец. eidos - ейдос - форма, відображення й освоєння людиною зовнішнього світу), було з'ясовано, що особливістю ейдоса стала його смислова подвійність.

Повною мірою це положення стосується народного мистецтва, в якому, як наголошує дослідник образної структури творів народного мистецтва М. А. Некрасова, "завжди є вияв одночасно

свідомого та підсвідомого" [17, с. 56].

Важливим є ознайомлення з положенням аналітичної психології щодо трактування образу. Н. В. Зборовська стверджує, що образ – це

"іраціональний продукт, витвір неусвідомленої діяльності фантазії" [12, с.

155]. Виходячи з даного положення, дослідниця робить висновок про те,

що образ являє собою багаторівневу структуру, яка складається з трьох компонентів: ідеального (засвоєння образу як ідеї), психічного

(переживання образу), матеріального (втілення образу в засобах

мистецтва). Усі три вище названі компоненти реалізуються повною

мірою в художніх образах творів народного мистецтва. Саме в народному

мистецтві зберігаються в образній формі найкращі риси менталітету народу, що потребує навичок сприймання, розуміння й засвоєння знань

кожного виду мистецтва на інтегративній основі. Усе це сприятиме

формуванню художньої культури майбутніх учителів праці. Таким чином,

розуміння знаково-відображувальної природи творів народного мистецтва

потребує вміння фантазувати й уміння створювати образи (чуттєві чи

абстрактні) завдяки перетворенню уявлень, отримуваних у процесі

художньо-естетичної діяльності.

Народне мистецтво є невід'ємним компонентом художньої культури й

може стати одним зі шляхів забезпечення формування художньої культури

особистості. Цей шлях передбачає такі вміння, як актуалізація власного

художньо-естетичного досвіду, вміння здобувати нові художні ідеї в ході

комунікативного спілкування з творами народного мистецтва, вміння

користуватись невербальними засобами спілкування, вміння робити

узагальнення (тобто інтегрувати загальні ознаки), що в повній мірі сприяє

не тільки формуванню цілісного художнього образу, а й допомагає

сформувати індивідуальний цілісний образ на основі того чи іншого виду

народного мистецтва.

Беручи до уваги складність феномену народного мистецтва, у роботі з

формування художньої культури майбутніх педагогів засобами народного мистецтва бажано використовувати взаємодію методів. Розуміючи під методом "спосіб впорядкованої, взаємопов'язаної діяльності викладача і студентів", потрібно взяти за мету створення відповідного характеру такої взаємодії в процесі художньо-естетичної діяльності.

Поняття "метод" походить від двох грецьких слів: metro - шлях до мети; odos - слідувати. Поєднання цих слів означає шлях досягнення мети в ході дослідження й пізнання. Також, існує трактування методу як способу організації різних видів теоретичної та практичної діяльності, мета якої — набуття досвіду художньо-естетичної діяльності, а також системи прийомів або засобів діяльності педагога й студентів. Інтегрування обох складових формування досвіду художньо-естетичної діяльності можливе через таку організацію навчально-виховного процесу, в основі якої лежить система нетрадиційних методів.

Досвід підтверджує, що самими лише пояснювально-ілюстративними методами, які посилюють репродуктивне засвоєння знань, неможливо успішно формувати художню культуру майбутніх педагогів. Саме це зумовило необхідність використання нетрадиційних методів навчання, адже саме в них яскраво виявляється мистецький характер діяльності. Йдеться про використання методу евристики (застосування прийомів асоціативного, варіативного, аналітично-узагальненого мислення; емоційно підкріпленої потреби у творчості в процесі евристичної діяльності). До нетрадиційних методів були віднесені методи понятійні, які забезпечують умови для підготовки педагога до імпровізації; метод імпровізації, який забезпечує творчі переутворення, активізує здатність до самовираження особистості; сенсорно-ігровий метод, що передбачає умови для вивчення диференційованих особливостей коленого виду народного мистецтва; метод діалогової взаємодії з мистецтвом, врахування особливостей механізму такої взаємодії; метод стимулювання й мотивації

творчої діяльності студентів, методи асоціативні, порівняння, аналогії тощо.

Використання цих методів дозволяє подолати пасивність, інертність студентів, натомість активізуючи дії на основі творчості, сміливість творення нових художніх образів, розвиток самостійності й індивідуальності. Комплекс методів, які доцільно використовувати в ході вивчення інтегративного курсу, сприяє засвоєнню мистецьких уявлень про навколишнє середовище, орієнтує на інтеграцію різних видів художньо-естетичної діяльності.

Методи забезпечуються формами навчально-виховного процесу. У свою чергу, форми забезпечують організацію й існування методів. Форма являє собою побудову способів спілкування викладача зі студентами, ця взаємодія передбачає певні установки. Ефективність формування

художньої культури на основі матеріалу інтегративного культурологічного курсу пов'язана з новими формами спілкування. При цьому посилюється значущість кожного індивіда як оригінальної, неповторної особистості, такого суб'єкта взаємодії, який має свої цілі та потреби, здатний спонукати

інших людей на активні дії. У зв'язку з цим інтегративний курс повинен орієнтувати педагога на функціональну варіативність, яку може забезпечити взаємодія й інтеграція різних видів народного мистецтва. Інтеграція різноманітних видів народного мистецтва забезпечує наступні

форми спілкування:

продуктивно-творче (забезпечує реалізацію практичних знань у художньо-естетичній практичній діяльності);
інтелектуальне спілкування, що забезпечує високий рівень пізнавальної діяльності;

емоційне спілкування (передбачає формування почуттів на основі накопичення досвіду художнього сприйняття).

Так, наприклад, використання методу наслідування передбачає

відтворення майбутніми педагогами як зовнішніх рис поведінки, так і окремих дій. Насамперед, йдеться про вміння не тільки сприймати цілісність того чи іншого твору мистецтва, а й про відтворення традиційних елементів руху, кольору, мотиву тощо. Однією зі складових цього методу є "спілкування" з матеріалом, на необхідності якого наголошував О. М. Леонт'єв (мова йде про матеріал, з якого зроблені вироби народного декоративно-ужиткового мистецтва). Дослідник зауважував, що вміння й навички такого "спілкування" є надзвичайно важливими для формування художньої культури майбутніх педагогів.

Відомо, що форми мистецького спілкування між людьми передбачають формування ставлення до людини, яке відпрацьовується на протязі віків та передається від покоління до покоління. При цьому мистецтво як особлива лабораторія пізнання є специфічною формою передачі емоційно-ціннісного досвіду. У цьому контексті, наприклад, пізнання традиції є певним способом оволодіння художньою культурою. Пізнання традиції супроводжується пошуком творчих стимулів, демонстрацією неординарних продуктів творчої діяльності, прийоми якої за зразком наслідуються майбутніми педагогами. У ході вивчення матеріалу курсу "Основи образотворчого мистецтва" доцільно використовувати музичні традиції в якості додаткового методу, що впливає на засвоєння художніх засобів образотворчих і просторових мистецтв.

Метод наслідування передбачає відтворення індивідом певних зовнішніх рис поведінки, вчинків, дій, що мають не тільки емоційні характеристики, але й відрізняються раціональною орієнтацією. Цей метод у подальшому своєму розвитку сприяє утворенню образів, асоціацій, відображення окремих елементів природи, а також; звільненню від психологічної напруги за допомогою досягнення деякої автоматизації.

Метод навіювання передбачає передачу та втілення у світогляд

педагога поглядів змісту емоційно-образної програми, узагальнених та осмислених на основі переживання й діяльності педагога. У якості об'єкта навчання може виступати індивідуальна особистість чи колектив у цілому.

Різні форми музичного фольклору є невід'ємним компонентом театральної ігрової діяльності, у процесі якої використовується метод імпровізації.

Важливим є те, що виховний ідеал, цілі, завдання, зміст, принципи й засоби народної педагогіки знайшли своє відображення в різних видах народного мистецтва. Відомо, що одне з чільних місць в організації самовиховання народна педагогіка відводить народним святкам, обрядам, символам, як засобам вираження настроїв, переконань, світогляду індивіда. Зокрема, символіка в народній педагогіці супроводжує усі періоди розвитку людини.

М. Г. Стельмахович звертав увагу на широке коло народних символів: "розмальоване яйце (писанка) – символ весняного пробудження природи і родючості; рожева троянда - символ бажаного знайомства, червона - символ кохання, жовта - розлуки, біла - смутку і страждання; коса - символ дівочої краси і честі; птахи - символ сім'ї як осередку домашнього затишку тощо" [25, с. 67].

Важливим є усвідомлення того, що за допомогою художніх засобів народ споконвіку прагнув одухотворити працю, прикрасити побут і облагородити взаємини між людьми. Саме людською працею створювалася краса упродовж багатьох віків. Тому основним чинником виховання, за народною педагогікою, є краса побуту, "вироблення у дитини (студента) здатності розуміти й відчувати мистецтво, прилучення її до активної художньої творчості" [25, с. 161].

Зокрема, пізнавальний компонент художньо-естетичної діяльності забезпечувався певним рівнем художньої компетенції студентів у галузі

класичного й народного мистецтва. До поняття "художньо-естетична компетенція" ми віднесли дві складові: перша - вміння визначати, розуміти, усвідомлювати пізнавальну цінність мистецтва; друга - розуміння мови мистецтва (йдеться про категоріально-поняттєвий апарат). Зауважимо, що рівень оволодіння студентами художньо-естетичною інформацією передбачав не механічне засвоєння знань, а оволодіння механізмами передачі художньо-образної інформації, розвиток вміння "зчитувати" образ у творах професійного й народного мистецтва.

Мова йде про інформаційну насиченість занять матеріалом, що сприймався візуально.

Цей процес складається з таких етапів роботи: від перших вражень до розуміння мистецьких творів; вербалізація категорій художнього мислення та їх переведення у мистецтвознавчі поняття; набуття навичок

комунікативного спілкування стосовно мистецької проблематики. У процесі цієї роботи студенти отримували уявлення й свідомості про основні види й жанри мистецтва, виражальні можливості кожного з його видів, функції мистецтва в суспільстві (теми "Жанри живопису", "Гравюра та її види", "Зображення людини в скульптурі", "Основні архітектурні стилі",

"Основні форми розвитку народного мистецтва", "Морфологія - наука про систему видів народного мистецтва" та ін.).

На цьому етапі важливим був розвиток "зорової культури" майбутніх педагогів, тобто вміння "зчитувати" (сприймати) образ у творах мистецтва.

Поняття "зорова культура" двокомпонентне і складається з зорових рядів і зорового руху.

Зоровий ряд - це ілюстративний ряд, побудований за визначеним педагогом принципом (мова йде про інформативну або емоційну домінанту). Студентам був запропонований ряд художньо-творчих

завдань, метою яких є систематизація художньо-естетичних знань (наприклад, осмислення виражальних можливостей, різних візуальних

форм, природних матеріалів, а також вивчення художніх традицій їх відтворення в сучасному костюмі або інтер'єрі).

Зоровий рух означає вміння студента простежити ритм ліній, кольорових плям, інших виразних художніх елементів.

Сприятиме розвитку зорового руху використання прийомів (статика-динаміка; симетрія-асиметрія). Яскраве втілення вищезгаданих прийомів представляє орнаментация виробів народного мистецтва. Відомо, що характер сприйняття декоративно-прикладної форми визначається цими

засобами, які є головними прийомами творення художнього образу творів

народного мистецтва. Усвідомлення сутності цих понять характеризує рівень сформованості художньої культури майбутніх учителів праці.

Наприклад, звертаючись до симетрії як композиційного прийому, важливо, по-перше, розглянути принцип, який зустрічається в природі

(наприклад, кристали, квіти, метелики, тіло людини); по-друге, за допомогою ілюстративного матеріалу (зорових рядів) переконатись, що симетрія вносить у мистецькі твори порядок, закінченість, цілісність.

Наприклад, студентам можна запропонувати виконання завдань: прослідкувати, з якою метою майстри використовують порушення симетрії; чи порушення симетрії посилює виразність форми, збільшує її емоційний вплив на глядача.

Співставлення в зорових рядах симетрії та асиметрії як у мистецтві, так і в навколишньому світі, активізує розвиток "зорового" бачення

майбутнього педагога, сприяє накопиченню художньо-образної інформації, формує особистий творчий лексикон. З цією метою можна запропонувати студентам взяти участь у підготовці інформаційно-тематичних годин, присвячених художньо-творчій діяльності художника,

народного майстра; дослідженні історії розвитку художніх промислів; роботі культурологічного клубу "Я і творчість"; інтелектуальному аукціоні творчих ідей; випуску стендів культурологічної тематики й т. ін. Ці форми

представляють собою систему цілеспрямованих заходів викладача і студентів, які вчать спостерігати, у них розвиваються мистецтва (вивчення тем "Гра як метод пізнання у творах декоративно-ужиткового мистецтва", "Інтегративні механізми у творах різного стилю та жанрів").

Важливим є те, що виховний ідеал, цілі, завдання, зміст, принципи й засоби народної педагогіки знайшли своє відображення в різних видах народного мистецтва. Відомо, що одне з чільних місць в організації самовиховання народна педагогіка відводить народним святкам, обрядам, символам, як засобам вираження настроїв, переконань, світогляду індивіда. Зокрема, символіка в народній педагогіці супроводжує усі періоди розвитку людини.

М. Г. Стельмахович звертав увагу на широке коло народних символів:

"розмальоване яйце (писанка) - символ весняного пробудження природи і родючості; рожева троянда - символ бажаного знайомства, червона - символ кохання, жовта - розлуки, біла - смутку і страждання; коса - символ дівочої краси і честі; птахи - символ сім'ї як осередку домашнього, затишку тощо" [25, с.67].

Важливим є усвідомлення того, що за допомогою художніх засобів народ споконвіку прагнув одухотворити працю, прикрасити побут і облагородити взаємини між людьми. Саме подською працею створювалася краса упродовж багатьох віків. Тому основним чинником виховання, за народною педагогікою, є краса побуту, "вироблення у дитини (студента) здатності розуміти й відчувати мистецтво, прилучення її до активної художньої творчості" [25, с. 161].

Зокрема, пізнавальний компонент художньо-естетичної діяльності забезпечувався певним рівнем художньої компетенції студентів у галузі класичного й народного мистецтва. До поняття "художньо-естетична компетенція" ми віднесли дві складові: перша - вміння визначати, розуміти, усвідомлювати пізнавальну цінність мистецтва; друга -

розуміння мови мистецтва (йдеться про категоріально-поняттєвий апарат). Зауважимо, що рівень оволодіння студентами художньо-естетичною інформацією передбачав не механічне засвоєння знань, а оволодіння механізмами передачі художньо-образної інформації, розвиток вміння "зчитувати" образ у творах професійного й народного мистецтва.

Мова йде про інформаційну насиченість занять матеріалом, що сприймався візуально.

Цей процес складається з таких етапів роботи: від перших вражень до розуміння мистецьких творів; вербалізація категорій художнього мислення

та їх переведення у мистецтвознавчі поняття; набуття навичок комунікативного спілкування стосовно мистецької проблематики. У процесі цієї роботи студенти отримували уявлення й відомості про основні види й жанри мистецтва, виражальні можливості кожного з його видів,

функції мистецтва в суспільстві (теми "Жанри живопису", "Бравюра та її види", "Зображення людини в скульптурі", "Основні архітектурні стилі", "Основні форми розвитку народного мистецтва", "Морфологія - наука про систему видів народного мистецтва" та ін.).

На цьому етапі важливим був розвиток "зорової культури" майбутніх педагогів, тобто вміння "зчитувати" (сприймати) образ у творах мистецтва. Поняття "зорова культура" двокomпонентне і складається з зорових рядів і зорового руху.

Зоровий ряд - це ілюстративний ряд, побудований за визначеним педагогом принципом (мова йде про інформативну або емоційну доміную). Студентам був запропонований ряд художньо-творчих завдань, метою яких є систематизація художньо-естетичних знань (наприклад, осмислення виражальних можливостей різних візуальних форм, природних матеріалів, а також; вивчення художніх традицій їх відтворення в сучасному костюмі або інтер'єрі).

Зоровий рух означає вміння студента простежити ритм ліній,

кольорових плям, інших виразних художніх елементів, почуття, емоційні переживання, усвідомлення цінності художнього твору.

Важливим є створення такої атмосфери, коли особистість починає "спілкуватись" із твором мистецтва. Сприяють такому спілкуванню ситуації художньо-естетичного змісту, створення яких є способом

актуалізації та активізації творчої особистості майбутніх учителів праці.

Наприклад, ситуація особистісно-стверджувана - "я - художник" + "я - народний майстер"; ситуація успіху - суб'єктивний психічний стан задоволення наслідками напруги творця. Створення ситуації успіху сприяє

набуттю художньо-естетичних вражень, саме вона спонукає студента до творчої роботи, сприяє вивільненню творчої енергії, оригінальної думки тощо.

Другий етап художньо-естетичної діяльності - ціннісно-орієнтаційний.

Його основна мета: сформувати вміння сприймати твори мистецтва, що означає накопичення емоційно-чуттєвих образів шляхом створення такого художньо-інформативного простору, який забезпечує повноцінне

"спілкування" з мистецтвом. Основним завданням повинно стати створення умов для розширення й збагачення спектра емоцій студентів шляхом ініціювання процесів фантазії.

Головним серед багатьох аспектів підготовки якісно нового суб'єкта навчально-виховного процесу можна визначити формування образності художньо-естетичного мислення майбутніх педагогів. Важливою

складовою цього процесу повинен стати розвиток емоційно-мотиваційної сфери студентів. Емоційно-чуттєве сприйняття творів мистецтва є активним внутрішнім процесом, складовими якого повинні стати

включення в художньо-естетичну діяльність, а також: «спілкування» з мистецтвом шляхом висловлення вражень, художньо-змістовного аналізу творів.

Ми розглядали процес сприйняття мистецьких творів як процес

накопичення емоційно-чуттєвих образів. Цей чуттєвий момент пізнання художньо-образної цілісності народного мистецтва ми намагалися активізувати за допомогою візуального (зорового) ряду, кожна репродукція якого представляє елемент або фрагмент створюваного образу.

Для нас важливими є твердження вчених (зокрема О. П. Рудницької) про те, що сприйняття творів мистецтва являє собою діалог двох культур (особистісної та художньої).

При цьому виокремлено такі етапи художнього сприйняття:

- попередній, або передкомунікативний етап ознайомлення з різними видами, стилями й жанрами художньої творчості, пробудження інтересу до них;

- основний, або комунікативний етап педагогічного стимулювання процесів переживання, розуміння й оцінки художніх явищ в умовах педагогічної взаємодії;

- заключний, або посткомунікативний етап закріплення післядії отриманої художньої інформації, її впливу на духовний світ особистості, що виходить за межі сприйняття конкретного твору.

Ми вважаємо за потрібне визначити наступні етапи спілкування та сприйняття творів мистецтва: виникнення інтересу, стадія формування здатності до сприйняття; зосереджене розглядання й емоційне переживання твору в його художньо-образній цілісності; інтерпретація й аналіз творів мистецтва; здатність до розуміння художньо-естетичної інформації та творчої інтерпретації образного змісту творів тощо. Саме результатом сприймання є цілісний образ об'єкта (йдеться про сприймання простору, часу й руху), який полягає в тому, що окремі частини, деталі, ознаки сприймаються в єдності як загальне, комплексне явище.

Так, до передкомунікативного стану сприйняття ми віднесли предметно-понятійні образи. На цьому етапі відбувається ознайомлення з

різними видами, стилями й жанрами художньої творчості, зокрема народної, пробудження інтересу до них. Уже на цьому етапі результатом сприйняття повинен бути цілісний образ об'єкта (йдеться про цілісність простору, часу й руху), який полягає в тому, що окремі частини, деталі, ознаки образу сприймаються в єдності як загальне, комплексне явище.

Саме на цьому етапі визначальним є положення про те, що народне мистецтво в цілому (як і окремі його види) виступає в процесі сприйняття в якості засобу комунікації.

У процесі передкомунікативного етапу сприйняття відбувається накопичення досвіду (йдеться про досвід мистецького спілкування), який є необхідним "будівельним матеріалом" для оволодіння студентами механізмом передачі художньо-образної інформації.

Сприйняття асоціативно-орнаментальних і змістовно-образних засобів ми віднесли до основного, або комунікативного етапу. На цьому етапі формується певний рівень індивідуального досвіду художнього світобачення студента, відбувається стимулювання процесів, розуміння й оцінка художніх явищ, розвивається вміння не тільки визначати об'єктивну художньо-естетичну інформацію закладену в творах мистецтва, але й уміння співставляти її з суб'єктивними асоціаціями.

Відомо, що будь-яка специфічна творча діяльність потребує від студентів індивідуальних психічних якостей, що слугують передумовами її успіху. Наявність у студентів певних здібностей вказує на здатність їх до відповідної діяльності. Важливим є визначення етапів спілкування та сприйняття творів мистецтва, до яких можна віднести виникнення інтересу, формування здібності до сприйняття художнього образу, зосереджене розглядання й емоційне переживання твору як художньо-образної цілісності, інтерпретацію й аналіз творів мистецтва, здатність до розуміння художньо-естетичної інформації та творчої інтерпретації образного змісту творів тощо.

На цьому етапі необхідно ознайомити студентів з такими засобами виразності, які впливають на емоції глядача. Саме динаміка, статика, симетрія, асиметрія визначають характер сприйняття декоративно-прикладної форми. Потрібно виходити з того, що композиційні прийоми динаміки й статичності ґрунтуються на вимірюваних величинах форми (динаміка - рух, статика - стан спокою, рівноваги). З розглядом цих понять пов'язаний такий засіб художньої виразності, як динамічність, котра використовує зорові властивості асиметрії та ритму, створює враження руху форми (декор динамічно "вкручується" у форму), створює напругу, вертикалі та горизонталі неба й землі.

Формування художньої культури майбутніх педагогів забезпечується як оволодінням складовими елементами засобів народного мистецтва, так і усвідомленням значущості та виражальних можливостей інтегрованих художньо-універсальних одиниць (йдеться про ритм, лінію, колір, символ, орнамент та ін.).

Основа творів народного мистецтва складає більш-менше чітка ритмічна організація (йдеться про ритм ліній, фактури, орнаменту тощо).

Дану інформацію студенти отримують при вивченні теми "Ритм у мистецтві". У той же час студенти повинні усвідомити, що періодичний повтор сам по собі ще не створює ритму. Необхідною умовою його появи є певні угруповання подразників, які, слідуючи один за одним, створюють ритмічний ряд; цей ряд має "акценти", які можна назвати домінантами.

Зауважимо, що домінанти можуть бути фактурні, кольорові, динамічні, світлотіньові, а також: змістові, просторові, тектонічні та ін. Усе це дає змогу визначити ритм як категорію емоційно-образну, образно-поетичну й художньо-сміслову. Уміння сприймати ритм і вміння при цьому передавати образно-змістовну точність відчуттів потрібно розглядати як обов'язкову складову художньої культури майбутніх учителів праці.

Важливим є аспект осмислення природи як виду мистецтва. Педагог

повинен уміти визначати мотиви, що асоціюються з рукотворними предметами, рослинами, поняттями простору й руху, технічними особливостями виготовлення речей.

Студентам під час вивчення теми пропонувався матеріал про ритм в образотворчому мистецтві. Наприклад, ритм в архітектурних творах ми можемо прослідкувати в організації конструктивних частин, в архітектоніці споруди, у зв'язку внутрішнього простору й зовнішніх форм, у відповідності споруди зовнішньому простору довкілля. Існує також: ритм декору споруди, який дає можливість розглянути окремі архітектурні частини й об'єднати їх у єдине ціле.

Важливою складовою художньої культури майбутніх педагогів є вміння сприймати лінійний образ або інформацію від ліній. Зокрема необхідно розвивати вміння читати різнохарактерні лінії (хвилясті, гнучкі, пунктирні, колючі, мелодійні тощо). Наприклад, спокійний настрій може бути відтворений за допомогою плавних, без різких викривлень ліній; збудженість передається лініями з різкими вигинами й зламами, які часто змінюють свій напрямок.

Важливим є вміння "прочитувати" геометричні фігури в деталях одягу, сприймати лінії в силуетах фігур, абрисах предметів, "читати" лінії костюму, їх розміщення на поверхні об'ємної форми. Саме їх напрямком створює різні враження й емоції (горизонтальні лінії - спокою, вертикальні - поривання вгору, ламані - змінного руху тощо). Важливим є також вміння "прочитати", а головне відтворити характер як окремої лінії, так і системи ліній (наприклад, у складних геометричних фігурах деталей одягу). Виконання цих завдань активізує вираження суб'єктивних почуттів студентів за допомогою ліній, а сформоване вміння передати свої почуття за допомогою ліній дозволяє визначити рівень художньої експресії.

Для майбутніх учителів праці важливим є вміння визначати, яка геометрична фігура відповідає тому чи іншому фасону сукні, адже

естетичні вимоги є основними у визначенні якості одягу, його краси. Саме від наявності цих складових залежить зовнішній вигляд людини. Учитель праці має знати, що краса й виразність одягу досягаються шляхом

мистецтва композиції - поєднання складових частин, що утворюють одяг,

їх кольору, форми й матеріалу в гармонійне єдине ціле, адже лінії одягу

мають важливу особливість: залежно від розміщення на поверхні об'ємної форми лінії створюють ті чи інші враження, емоції. Йдеться також про

правильне відчуття силуетних ліній (визначають пропорції, характер силуету, надають йому виразності), конструктивних ліній (ліній основних

швів) і декоративних ліній (створюють гармонійне поєднання всіх елементів одягу). На цьому етапі важливим було переосмислення

традиційної форми одягу в сучасну, при якій основна увага приділяється ансамблю, стилістичній єдності всіх його компонентів.

Складовою художньої культури майбутнього педагога є вивчення традицій народного моделювання. Дослідники вважають, що костюм українців — це "скарбниця духовної культури народу, який специфічними

способами відбиває його національний характер". Саме в народному одязі

закладені елементи поведінки, національних традицій, звичаїв, звичок, які

лежать в основі установок і ціннісних орієнтацій особистості. У своїх творах народні майстри показали, що надзвичайно тонко вміли відчувати

лінії, силует, форми, пропорції, ритм, колір.

Невід'ємною ознакою українського костюму є комплексність. Йдеться

про взаємозв'язок окремих його складників: декоративного оздоблення, композиційної будови, об'ємно-просторової структури, живописних акцентів. Саме художня узгодженість цих складників між собою в

єдиному стилі може визначатися як костюм.

Відомо, що кожен із компонентів українського костюму виконував

своє призначення, відрізняючись матеріалом, конструкцією, орнаментально-колеристичним рішенням, оздобленням тощо. Деталі

костюму варіювалися залежно від побутових ситуацій, характеру праці, звичаїв, обрядів, сезону. В особливо урочистих випадках одягався весь комплекс, виступаючи важливим соціальним показником, підкреслюючи майновий і сімейний стан людини, її вік, національну приналежність, національний характер. При виконанні художньо-творчих завдань студентам бажано запропонувати різні ситуації при створенні того чи іншого елемента костюму, що давало б можливість варіювати свої рішення, відображаючи особистісне бачення світу.

До форм опосередкованого спілкування можна віднести пізнання способів утворення ескізних проєктів одягу. Формується прагматичний підхід до власної продукції (як ескізної, так і тієї, що демонструється), а також: науковий підхід, що допомагає впровадити в реальну практичну діяльність учителя праці особливості художніх засобів виразності творів народного мистецтва. Мода в ході такого спілкування виступає в якості фактора, що забезпечує зв'язок з традицією через обрядовість. Спілкування сприяє формуванню смаків, забезпечує динаміку варіювання традиційних художніх образів на основі імпровізації. Тобто спілкування на основі пізнання закономірностей моди може допомогти майбутнім учителям праці сформувати цілісну систему поглядів на значення традицій і можливість їх перетворення в сучасному контексті розвитку моди.

Доцільно інтегрувати в погляди майбутніх педагогів думку про те, що оволодіння народною культурою неможливе без наукового пізнання світу з точки зору історичного розвитку на основі інтеграції різних видів мистецтв. Тобто педагог повинен оволодівати різними формами діяльності різних поколінь на основі емоційно-образної форми засвоєння світу. Слід зауважити, що накопичення емоційно-образного досвіду за допомогою пізнання творів народної художньої культури є динамічним і складним процесом, котрий не може здійснюватись ізольовано від інтелектуального

розвитку майбутніх учителів праці.

Важливою є відсутність формальної передачі знань і використання лише пасивних методів, які спрямовані на запам'ятовування матеріалу.

Останнє передбачає пошук синтезу використання різних форм і засобів забезпечення навчально-виховного процесу з формування художньої культури студентів. Можна використати наступні засоби активзації: синкретичне суміщення відеоряду з музичним і словесним звучанням.

Останнє допомагає здійснювати декодування зашифрованої інформації.

Підбір зразків для відео- та звукоряду можливий за допомогою студентів, оскільки така робота підвищує активність пізнавальної діяльності. Засвоєння теоретичних знань здійснюється більш ефективно в умовах посилення їх сигнальної функції, коли використовується спеціальний тренінг завдяки ТЗН (технічним засобам навчання). Цей вид

діяльності передбачає використання магнітофона з метою запису фонограми заняття, у якій в образній формі фіксуються окремі положення лекційного заняття, надаються додаткові матеріали, методичні рекомендації, що забезпечують ефективність засвоєння теоретичних знань.

Активізувати цю роботу можливо шляхом створення художньо-творчої ради, тісної співпраці з бібліотекою, випуску тематичних стендів, функціонування мистецтвознавчого прес-центру, клубу "До народних джерел" (секція "Українські ремесла"), клубу знавців історії мистецтва тощо. Усі ці форми роботи спонукають студентів до підготовки наукових

доповідей і повідомлень, написання рефератів, анотацій, самостійного вивчення додаткової мистецької літератури.

Емоційно-образна форма навчання сприяє побудові емоційно-ціннісного ставлення особистості до світу, вона являє собою специфічну форму пізнання й передачі досвіду. Важливим є те, що мистецтво розвиває й формує цю сферу діяльності мислення (йдеться про оперування певними уявленнями, поняттями). Емоційно-образна форма мислення являє собою

способу діяльності, яка забезпечує специфічну форму пізнання на основі оперування образами, у ході засвоєння культурного досвіду люду, коли переживання є формою, адекватною змісту оволодіння культурою.

Доцільно здійснювати опитування студентів на основі індивідуального підходу до кожного з них з урахуванням мотивів, потреб, інтересів майбутнього педагога. Це сприяє більш тісній взаємодії викладача й студентів, налагодженню прямого та зворотного зв'язку, встановленню творчого контакту на основі співробітництва. У той же час компактні, нестандартні опорні сигнали викликають у ході формування художньої культури зацікавленість студентів, підвищують їх працездатність, загострюють увагу при вирішенні художньо-творчих завдань.

Особливості українського національного орнаменту в контексті цінностей світової художньої культури складають теоретичні передумови для визначення такого інтегративного механізму, як символ. Цей інтегруючий механізм - символіка - не тільки визначає досвід про конкретно-предметні ознаки творів народного мистецтва, але й сприяє формуванню знань про наявність позачуттєвого досвіду.

Відбувався процес накопичення досвіду взаємодії й розкриття його сутності в символічній формі завдяки використанню методу символічного бачення. У цьому зв'язку призначення інтегративного механізму полягало у впровадженні у світогляді майбутнього педагога ідеї доцільності зв'язку народного мистецтва (зокрема мова йде про орнамент) з народною художньою культурою на основі механізмів символіки, насамперед геометричної. Важливою є наявність установки на формування власного відношення щодо можливості асоціювання думки відносно аналогії геометричної форми й понять, що усвідомлюються, з циклом народних пісень тощо. На даному етапі доцільно досягнути мети накопичення студентами досвіду особистісної інтерпретації символічного значення

художньо-естетичної форми. У процесі реалізації методу символічного бачення студенти мають вивчати можливості знаково-естетичного перевтілення об'єктів природи, з'ясовуючи зв'язки між об'єктом і

його символом (семантично-сміслові тлумачення образу). Важливо також

розвивати в студентів уміння "прочитувати" зображення символу в графі-

чній і словесній формі, сприймати логічні й неігралильні форми, визначати

в предметі елементарні сміслові одиниці (контур, геометрична форма,

кольорова пляма та ін.). Відомо, що порушення логічних зв'язків, коли

поняття втрачає свій конкретно-предметний сенс, сприяє фантазуванню й

накопиченню позачуттєвого досвіду.

Багато на даному етапі художньо-естетичної діяльності використати таку форму організації навчально-виховного процесу, як екскурсія.

Перегляд творів образотворчого мистецтва під час екскурсій на виставку

чи до музею вчить студентів порівнювати, співставляти, аналізувати,

мислити. Наприклад, можна запропонувати відвідати виставки творів

місцевих художників (зокрема творів криворізьких художників у міському

виставковому залі, де експонуються твори членів спілки художників

України В. Авраменка, І. Брижатої, В. Томашевського, А. Труфкіна,

В. Шербини, О. Юрченка та ін.; виставка творів живопису на склі,

витинанок, писанок Анастасії та Світлани Рак; виставка творів студентів

художньо-графічного факультету КДПУ; музей-квартиру Г. І. Синиці

та ін.). Студентам можна запропонувати словесно зафіксувати свої

враження від творів мистецтва, що дозволить визначити ступінь впливу

творів на особистість. Саме в процесі такої роботи відбувається

накопичення досвіду мистецького спілкування.

Важливою є організація такого художнього "простору спілкування",

який передбачає, насамперед, перебудову системи взаємовідношень

викладача і студента. Мова йде про дотримання принципів

співробітництва й співтворчості, створення атмосфери співчуття та

співпереживання, створення умов для розширення й збагачення емоційно-чуттєвого досвіду студентів. На даному етапі роботи актуальним є звернення до синкретичних форм художньо-естетичної діяльності, що

включають музику, слово, рух тощо. Такі форми здатні стимулювати асоціативні процеси та сприяти розвитку здібності студентів мислити образно.

Саме цілісність (синкретичність) характерна для творів народного мистецтва, адже вона створює образну синестезію, тобто поєднання індивідуально-суб'єктивного й духовно-ціннісного змісту. Сукупність

специфічних ознак творів народного мистецтва визначає інтегрований

образ, який можна втілити словесно, музично, пантомімічно, образотворчо.

Дослідники стверджують, що будь-який твір мистецтва містить у собі орнаментальний початок. Йдеться про художню-смыслову матеріалізацію

життя людини в мистецтві (художній образ), яка акумулює накопичений досвід світосприйняття в лаконічній, місткій і в той же час простій орнаментальній формулі. Вияв її відбувається шляхом поєднання

формальних елементів ритму, композиції, гармонії, колориту (тема

"Орнамент як мистецтво"). Національний орнамент базується на

геометричних символах, які складають основу художньої форми. Вивчення й пізнання орнаментики як специфічного способу розумової діяльності повинно відбуватись у синтезі з почуттями. Це сприяє розширенню кру-

гозору, розвитку ерудиції, здатності до узагальнення понять та утворення

нових оригінальних образів, коли включаються механізми фантазії.

Беручи до уваги положення про те, що основою народного мистецтва є орнаментика, важливим для студентів стає засвоєння основних понять про орнамент, особливості побудови орнаментів, навички сприйняття їх

художньо-образного змісту. Метою художньо-творчих завдань стає

утворення сюжетів народного орнаменту, сюжетів ігрової дії, що тренує увагу студентів, їх уявлення, співпереживання.

Більше уваги бажано приділяти таким видам народної творчості, як писанкарство, вишивка, мальовки, настінні розписи, у яких орнаментальна творчість проявляється більш яскраво (увага акцентується на схожості конструктивних форм та орнаментальних мотивів у творах народного мистецтва різних країн).

Наприклад, цікавою роботою для студентів є спроба скласти єдине композиційне ціле з різних елементів при виконанні орнаментики писанки. Саме писанки відігравали велику роль в обрядах, пов'язаних із весняним рухом сонця, вони були однією з головних хатніх оздоб. Українські селяни

вірили, що писанки мають великий вплив на здоров'я людини й охороняють її від хвороб. Українська писанка, семантика її візерунків, форма є об'єктом наукових досліджень. Орнаментация писанок демонструє композиційну майстерність складати цілісність із різних елементів за певним принципом. Наприклад, в орнаментации зберігався свастичний принцип крутіння навколо центру, що створювало ілюзію руху, тобто життя.

Відомо, що знаковий код (орнамент) писанки, його основні мотиви сформувалися ще в культурі Трипілля. Саме орнамент і символіка дозволяють розкрити стародавній сакральний зміст, закладений у писанці. Значна кількість образно-символічного змісту писанок пояснюється здатністю її воірати в себе нові мотиви. Саме писанковий орнамент

вміщує в собі всю відому символіку: від сонця й зірок до безкінечності й усіх рослинних знаків. При вивченні теми "Орнамент як засіб художньої виразності" студентам пропонувалося переглянути експозицію музею "Писанки" в м. Коломиї та музею Слобожанської писанки в м. Харкові.

Вивчаючи зміст і форму орнаментальних мотивів, розміщених на площині, потрібно звернути увагу на ритміко-метричну їх структуру, яка поєднує явні і приховані ритми. Взятими до уваги перевагу орнаменту над формою, необхідно зробити акцент на тому, що ці ритми в процесі

художнього сприймання впливають на емоції людини. Студентам можна запропонувати зафіксувати свої враження в словничку. Саме така робота є першим етапом художньо-естетичної діяльності зі сприйняття асоціативних орнаментальних образів, яку можна охарактеризувати як шлях від початкових асоціативних ідей до наступного їх концептуального відображення в символічній формі у власних виробках.

Студентам можна запропонувати також, виконати наступні завдання: створити орнамент з архітектурних форм (колонок, арочок та ін.), визначити, як відбиваються в орнаменті форми зовнішнього світу, визначити провідний мотив орнаменту, самостійно створити стрічкову орнаментальну композицію за допомогою простих геометричних мотивів - прямокутників, ромбів, хрестиків, крапок тощо.

Одним із завдань формування художньої культури майбутніх педагогів є вміння студента розкрити й виявити ритмічну організацію елементів мотиву (орнаментальний ряд, замкнений орнамент у колі та ін.). Виконання цих завдань дає змогу ознайомитись із прикладами історичної ритмопластичної пам'яті як складової художньої сфери життєдіяльності людей.

Ця робота базується на конкретних прийомах, до яких можна віднести наступні:

- прийом поєднання сприйняття й утворення продуктів творчої діяльності;

- прийом порівняння як основний шлях активізації пізнавальної діяльності педагога;

- прийом стилізації.

Велике значення в побудові орнаменту має використання прийому стилізації. Стилiзацiя може носити поверховий або частковий (з елементами "цитовання" декору), а також поглиблений характер, що проникає в структуру й архітектоніку форми й оздоблення виробу.

Наприклад, при відтворенні форми шляхом стилізації звертаємо увагу, що видовжений по горизонталі формат створює враження енічності, квадратний - ліричності, вертикальний - урочистості. Зображення, розміщене в центрі площини, виглядає рухливим; зсунуте вбік від геометричного центру - починає "рухатися"; зображення, підняте на площині вище її середини, буде сприйматися легшим; опущене нижче середньої горизонталі - важчим.

Орнаментация є фактором, який впливає на сприйняття чи утворення символічних образів, що дозволяє розширити сферу впливу на мотиваційну сферу педагога, коли використання орнаменту стимулює накопичення досвіду сприйняття первинних образів мистецтва та їх перевтілення в сучасні твори, забезпечує емпатію, втілення творчих ідей у конкретно-предметні продукти праці. Під впливом сприйняття орнаменту більш активно може здійснюватися пізнання національної символіки. Саме тому важливо розглядати народне мистецтво як фактор інтеграції.

При доборі завдань на перетворюючому етапі художньо-естетичної діяльності необхідно врахувати важливість сприймання викладачем процесу спілкування з мистецтвом як цілісного синергетичного. Інформація потребує від студента додумування, у результаті чого активізується дія асоціативного нелінійного мислення.

На цьому етапі роботи бажано використати сенсорно-ігровий метод, який засвідчує значну роль ігрового компоненту в художньо-естетичній діяльності. Особливо актуально це звучить при наявності стереотипних установок щодо засвоєння знань, які не дозволяють студентам активно включитися в художньо-естетичну діяльність. Бажано використовувати елементи театральної-ігрової діяльності як імітації професійно-педагогічної діяльності, наприклад, при виконанні художньо-творчих завдань на вміння відтворювати різнопланову палітру рухів, зокрема вміння відтворити рухи, які є типовими для представників різних ремесел і видів художньої

народної творчості (вправа "Професійна пантоміма"). Студентам можна запропонувати передати за допомогою певного стереотипу рухів процес роботи митця, внаслідок якого з'являються нові форми, візерунки тощо.

Важливими є формування в студентів умінь виконувати завдання:

зробити фактурне вирішення поверхні виробу за допомогою використання вертикально направлених ліній (заповнити площину за допомогою різноспрямованих ліній, передати за допомогою ліній структуру й фактуру природних явищ); передати суб'єктивні почуття за допомогою ліній;

створити характер через різноспрямованість ліній (вертикальних, горизонтальних, скісних та ін.); визначити рівень художньої експресії при виконанні художньо-творчих завдань. Важливим є також вміння зображувати рух у візуальній формі (наприклад, передати спрямований рух - стукіт у двері), уявне розфарбовування стін за допомогою рухів.

Колективна творчість як форма підготовки майбутнього педагога до практичної діяльності є умовою для формування комунікативних здібностей педагога, що передбачає пізнання педагогом себе через діалог між студентами, викладачем, майстрами народної художньої культури.

Демонстрація студентських робіт є фактором, що впливає на формування необхідного середовища, формує здатність до комунікативного спілкування, почуття доцільності власної праці, потребу в праці, насичує її необхідною емоційністю. Колективні твори (зокрема декоративно-ужиткового мистецтва) доцільно розглядати в якості зразків

народної художньої культури з усіма її принципами варіювання. Самостійні завдання складають форму реалізації в практичній діяльності набутих інтегрованих знань, отриманих за допомогою впізнавання, спостереження явищ оточуючого середовища. При цьому складаються

реальні умови для діагностування знань, умінь, навичок засвоєння мистецтва в різних видах художньої діяльності. Практична робота повинна включати широке коло різних видів художньо-естетичної діяльності

(робота з натури, по пам'яті, на основі уявлень чи фантазії).

Обговорення й аналіз власних робіт майбутніх педагогів є однією з основних форм проведення аудиторних і позааудиторних занять. Останнє сприяє активізації зорово-просторових уявлень, діяльності фантазії, зорових уявлень у комбінаториці, інтеграції різних видів художньої діяльності, формує у педагога вміння утворювати в образній формі умови художньо-творчих завдань.

Використаний метод художньо-творчих завдань бажано трактувати як цілеспрямовано розроблену методику, у якій органічно поєднані навчально-виховні та художньо-творчі завдання. Зауважимо, розроблені художньо-творчі вправи й завдання повинні поступово ускладнюватися в залежності від наявності в студентів художньо-естетичного досвіду.

Основною вимогою до художньо-творчих завдань повинно стати створення чогось нового (рішення, виробу), чого ще не було ні в особистому, ні в колективному досвіді художньо-естетичної діяльності. На думку дослідника О. М. Степанова, "таке створення відбувається в процесі взаємодії особистості зі світом культурних цінностей, які вона не тільки опановує, а й творить" [26, с. 26].

Використаний метод художньо-творчих вправ дозволить виявити рівень творчої самореалізації студентів. Так, з метою активізації фантазії студентам пропонувалися художньо-творчі завдання, наприклад, уявіть себе запаленою свічкою, яка поступово згорає, перетворюючись у калюжку розплавленого воску; квіткою, яка поволі в'яне; пр'інкою, яка повільно падає на землю, та ін.

Важливим аспектом виховання образного мислення в студентів є зв'язок кольору й образу. Відомо, що з давніх давен колір був тісно пов'язаний з життям людини в психологічних, емоційних і духовних проявах. Людина завжди була зайнята пошуком кольорових рішень, відповідно до звичаїв, характерних особливостей і прагнення до

художнього самовираження. Саме тому важливими в роботі з формування художньої культури майбутніх учителів праці стали врахування психологічних властивостей кольорів просторово-предметного оточення, розвиток уміння визначати кольорову домінанту, пошук кольорових сполучень і контрастів, які підкреслюють форму й функціональне призначення предметів, та ін. Студентам було запропоновано цілий ряд завдань-вправ на розвиток зорової та асоціативної кольорової пам'яті.

Надзвичайно важливим є врахування людинотворчої ролі народного мистецтва, виробу якого не можуть бути лише "матеріалом" для вивчення й застосування студентами.

Обов'язковою складовою повинно стати спілкування з "живою тканиною" виробів народного мистецтва, адже звичайний глек чи горщик несуть на собі відбиток індивідуальності творця. Створення атмосфери комунікації, співпраці на основі "живих" суб'єктно-суб'єктних стосунків надає процесу спостереження студентів або вивчення ними конструктивної будови предметів, візерунків, орнаментів, основою такої роботи має стати яскрава емоційність.

У процесі виконання художньо-творчих вправ студенти самостійно створюють ті чи інші вироби, що вимагає від них уміння використовувати знання про виражальні можливості художніх матеріалів і різних видів художніх технік. Обов'язковою складовою цієї роботи є оцінка художньо-естетичних якостей виробів, які були виготовлені на лабораторно-практичних заняттях курсу "Основи образотворчого мистецтва". Ця самооцінка здійснюється завдяки "Словничку емоційних вражень", що дозволяє студентам висловити свої почуття й переживання.

Потрібно також звернути увагу на розвиток мовлення майбутнього педагога, як складової його художньої культури. Мова майбутнього педагога є інструментом передачі художньо-естетичної інформації, засобом взаємодії викладача і студента. Саме через мовлення майбутній

педагог виявляє й адекватно виражає власний індивідуальний і неповторний внутрішній світ.

Використання народнопісенної творчості можна розглядати як допоміжний засіб формування візуальних образів майбутніх учителів праці. Музичний фольклор здатний забезпечити емоційно-образну форму

сприйняття творів мистецтва, і саме тому він повинен стати невід'ємним складовою художньо-естетичної діяльності. Важливим є звернення до таких видів, які несуть у собі органічне поєднання вербальних і невербальних засобів. Йдеться про "вертеп", "обряд" тощо. Використаний

у процесі художньо-естетичної діяльності метод драматизації демонструє діалектичний взаємозв'язок раціонального й чуттєвого пізнання, що підтверджує його вплив на чуттєву сферу студентів. Зокрема, прослуховування під час виконання обряду колядок з їх мелодійними

повторами дасть студентам відчуття форми. Зауважимо, що створенню культурологічного простору сприяє відповідним чином оформлена аудиторія.

Процес формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів буде успішним завдяки наявності вміння фантазувати та створювати образи в процесі художньо-естетичної діяльності, використанню нетрадиційних методів у їх поліфункціональній взаємодії, усвідомленню виражальних можливостей інтегрованих художньо-універсальних одиниць (ритму, лінії, кольору, орнаментики).

Усвідомлення ритму як емоційно-образної, образно-естетичної та художньо-сміислової категорії дозволить активізувати процес формотворення художнього образу студентами в процесі художньо-естетичної діяльності. Розвиток вміння прочитати лінійний образ творів образотворчого мистецтва дозволить їм накопичити художньо-естетичний

досвід сприйняття художніх виробів. Введення в процес взаємодії семантичних засобів виразності сприятиме формуванню в студентів вміння

знаково-естетично перевертлювати природні форми в орнаментальні.

Ми взяли за основу положення аналітичної психології про те, що образ - ірраціональний продукт, "витвір неусвідомленої фантазії". Саме

тому ми вважаємо необхідним розвивати в майбутніх учителів праці вміння фантазувати, пов'язане з розвитком творчої уяви та здатністю

сприймати твори професійного й народного мистецтва як художньо-образну цілісність. Дослідник В. А. Роменець стверджує: "Фантазія за одну

мить може відтворити предмет як у його структурній цілісності, так і в сукупності деталей, не випускаючи жодної з поля уваги" [13, с. 140].

Для художнього фантазування, без якого неможливо отримати цілісний образ, важливим є чуттєвий момент пізнання, який ми намагаємося візуалізувати через образ репродукції візуального ряду, кожна

з яких представляє елемент або фрагмент створюваного образу. Вміння

фантазувати пов'язане з розвитком творчої уяви та здатністю сприймати твори професійного й народного мистецтва як художньо-образну цілісність.

Даючи визначення поняття "активна фантазія", В. А. Роменець стверджує: "образ фантазії - це не мертвий дзеркальний відбиток світу, а

його багатогранна жива модель, яка весь час удосконалюється, розкриває предмет чи явище в його зв'язках і відношеннях з оточенням" [22, с. 152].

Важливим є визначення фантазії як здібності людської свідомості утворювати нові чуттєві чи абстрактні образи завдяки переутворюванню

уявлень, отримуваних у процесі трудової творчої діяльності.

Саме тому необхідно будувати заняття на основі самоаналізу ("пізнання власного я"), синтезу образних і логічних компонентів,

накопичення індивідуального досвіду художньо-естетичного світобачення.

Важливим аспектом роботи є також; створення умов для виконання художньо-творчих завдань, до яких можна віднести атмосферу взаємної

поваги, що активізує неформальне спілкування викладача і студента,

активізацію здатності самовираження зорового сприйняття, використання мовленнєво-рухової експресії тощо.

Висновки до 2 розділу

У другому розділі було висвітлено систему формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва. Визначено компоненти формування естетичних ідеалів майбутніх педагогів засобами мистецтва.

Проведена дослідно-експериментальна робота переконує, що формування художньої культури майбутніх педагогів активно здійснюється лише, якщо народне мистецтво розглядається як система життєдіяльності майбутніх педагогів, що виявляється в аудиторній, позааудиторній та науково-дослідній роботі студентів; цей процес є системою дій, спрямованих на формування індивіда як цілісної системи соціальних, психологічних і інтелектуальних властивостей і якостей.

Метою констатувального етапу експерименту було виявлення рівня художньої культури як професійної якості особистості майбутніх педагогів.

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження довів доцільність розробки й упровадження системи формування художньої культури майбутніх педагогів засобами народного мистецтва в навчально-виховний процес.

На етапі формувального експерименту розроблена система була запроваджена в освітній процес ЗВО.

Експериментальна перевірка показала достатню ефективність обгрунтованої системи формування художньої культури майбутніх педагогів праці засобами народного мистецтва.

Водночас експеримент засвідчив, що ефективність формування художньої культури студентів засобами народного мистецтва зростає за

умови вдалої організації форм і змістового наповнення позааудиторної діяльності майбутніх педагогів,
Схарактеризовано комплекс засобів мистецтва з формування

естетичних ідеалів майбутніх педагогів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження і здобуті результати щодо розв'язання проблеми формування художньої культури майбутніх учителів праці засобами народного мистецтва дозволило нам зробити узагальнюючі висновки.

На сучасному етапі становлення національної системи освіти в Україні значно актуалізується проблема професійної підготовки майбутніх педагогів, здатних до сприймання, розуміння й творення матеріальних і духовних цінностей. Саме тому перед сучасною освітою гостро стоїть проблема формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів. Це стосується насамперед учителів праці, оскільки їх професійна діяльність безпосередньо пов'язана з відродженням національної художньої культури.

Установлено, що структура художньої культури майбутніх педагогів містить такі компоненти: сформованість художньо-естетичної компетенції в галузі мистецтва - здатність до розуміння художньо-естетичної інформації творів мистецтва й оволодіння механізмами її передачі через художній образ; оцінку художньо-естетичних виробів - зіставлення художньо-естетичної інформації творів мистецтва з особистісними емоційними реакціями та суб'єктивними асоціаціями; художньо-творчу діяльність - оволодіння вмінням реалізації художньо-образної інформації у власній діяльності; художній світогляд - сформована система соціально-духовних цінностей щодо традицій і норм художньої культури.

Художня культура особистості формується й розвивається на ґрунті загальнонародської культури та художньої культури нації, у нашому випадку - українського народу. Доведено, що методика використання виховного, естетичного, етичного, художнього потенціалу

народного мистецтва у навчально-виховному процесі створює значні можливості для реалізації інтегративного підходу до формування художньої культури майбутніх учителів праці. Йдеться про формування у студентів умінь бачити, відчувати красу народного мистецтва, народних художніх виробів, а також практичне використання набутих знань і сформованих умінь при виконанні художньо-естетичних виробів.

Визначення стану сформованості художньої (культури майбутніх учителів праці) дало змогу виявити (відповідно до розроблених критеріїв: рівня художньо-естетичної компетенції, уміння давати оцінку художньо-естетичним виробам, потреби у художньо-естетичній діяльності, розвитку художнього світогляду) рівні сформованості художньої культури (високий, середній, низький) і з'ясувати динаміку професійно-педагогічної підготовки студентів до формування цієї професійної якості.

У дослідженні доведена ефективність розробленої системи формування художньої культури майбутніх учителів праці засобами народного мистецтва, що передбачало виявлення і розвиток у студентів професійно-значущих художньо-естетичних якостей. Запропоновані організаційно-педагогічні умови, форми й методи активізації зазначеного процесу позитивно вплинули на розвиток особистісної художньої культури, народознавчої, художньо-творчої фахової компетенції майбутніх педагогів.

Слід вказати на значущість і ефективність організаційної моделі управління системою формування художньої культури майбутніх педагогів. Основними перевагами є впорядкування, надання прозорості й науковості процесу формування художньої культури майбутніх педагогів засобами народного мистецтва. Експериментальна перевірка моделі системи довела педагогічну ефективність її впровадження в навчально-виховний процес.

Проведене дослідження не претендує на остаточне вирішення

багатоаспектної проблеми формування художньої культури майбутніх учителів праці засобами народного мистецтва. Подальшого вивчення й обґрунтування вимагають питання, пов'язані із соціально-економічними, методичними, організаційними умовами функціонування курсів художньо-естетичного спрямування. Перспективним вбачається подальше дослідження проблеми формування і розвитку художньо-естетичної культури на особистісному рівні учнів початкової, середньої, старшої та вищої школи засобами як традиційного, так і сучасного мистецтва.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бореев Ю. Б. Эстетика. - М.: Политиздат, 1991. - 399 с.
2. Бурлина Е. Я. Путь длиною в века: Беседы о преподавании художественной культуры: Кн. для учителя. - М.: Просвещение, 2004. - 175 с.
3. Бутник-Сіверський Б. С. Українське народне мистецтво. - К.: Наукова думка, 1996. - 224 с.
4. Ващенко Г. П. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. - К.: Укр. видавн. спілка, 2002. - 441 с.
5. Ганжа П. О. Таємниці українського рукомета. - К.: Мистецтво, 2006. - 191 с.
6. Гольберг М. Диалог. Розуміння. Інтерпретація // Диалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: збір. наук. праць. За ред. І. А. Зязюна, С. О. Черепанової, Н. Г. Ничкало та ін. - Л.: Світ, 2000. - Вип. 5. - С. 358-369.
7. Данченко Л. С. Невмируще джерело: Бесіди про українське мистецтво. - К.: Мистецтво, 2005. - 190 с.
8. Державна національна програма "Освіта" Україна XXI століття. - К.: Райдуга, 1994. - 61 с.
9. Эстетика: Словарь / Под ред. А. А. Беляева и др. - М.: Политиздат, 1989. - 447 с.
10. Журавлев В. В. Мир художественной культуры. - М.: Мысль, 1997. - 237 с.
11. Закон України "Про професійно-технічну освіту" // Голос України. - 1998. - 10 березня. - № 45. - С. 6-9.
12. Зборовська Н. В. Психологія і літературознавство: Посібник. - К.: Академкнига, 2003. - 392 с.
13. Іванова Т. Культурологічні проблеми становлення і розвитку

вищої педагогічної освіти // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: 36. наук. праць. - Л.: Світ, 2000. - Вип. 5. - С. 30-35.

14. Кара-Васильєва Т. В. Творчі дивосвіту. - К.: Рад. школа, 1994. - 174 с.

15. Концепція професійно-художньої освіти // Професійно-технічна освіта. - 2000. - № 2. - С. 43-47.

16. Михайлюк Л. Про співвідношення культурного і художнього // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: 36. наук. праць. - Л.: Світ, 2002. - Вип. 5. - С. 355-358.

17. Некрасова М. А. Народное искусство как часть культуры. - М.: Изобразительное искусство, 1993. - 344 с.

18. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І. А. Зязюна. - К.: Віпол, 2000. - 636 с.

19. Основи викладання мистецьких дисциплін: Навч. посібник / За ред. О. П. Рудницької. - К.: ІЗМН АПН України, 1998. - 184 с.

20. Основи художньої культури. Теорія та історія світової художньої культури: Ч. 1. За ред. В. О. Лозового, Л. В. Анушиної. - Х.: Основа, 1997. - 320 с.

21. Пікельна В. С., Удод О. А. Управління школою. - Дніпропетровськ: Альфа, 1998. - 256 с.

22. Роменець В. А. Психологія творчості: Навч. посібник. - К.: Либідь, 2001. - 288 с.

23. Рудницькі О. Мистецтво у розвитку культури студентів // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Збірник наукових праць / За ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. - К., 2003. - С. 61-66.

24. Словник іншомовних слів / За ред. С. Г. Меєвничука. - К.: АН УРСР, 1975. - 776 с.

25. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. - К.:ІЗМН, 1997.- 232 с.

26. Степанов М. Г., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: Посібник. - К.: Академвидав, 2003. - 504 с.

27. Тайдор Э. Б. Первобытная культура. - М.: Политиздат, 1989. - 573 с.

28. Столович Л. Н. Жизнь - творчество - человек: Функции художественной деятельности. - М.: Политиздат, 1995. - 415 с.

29. Українське мистецтво в полікультурному просторі: Навч. посібник / За ред. О. П. Рудницької. - К.: Ексоб, 2000. - 208 с.

30. Українська художня культура: Навч. посібник / За ред. І. Ф. Ляшенко. - К.: Либідь, 1996. - 416 с.

31. Українська минушина // Літературно-етнографічний довідник. - К.: Либідь, 1994. - 256 с.

32. Українське народознавство. - Львів: Фенікс, 1994. - 608 с.

33. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. - т. I. - К.: Радянська школа, 1972. - 456 с.

34. Фігаль Д. І. Українська народна дитяча іграшка. - К.: Мистецтво, 1986. - 164 с.

35. Чумак А. Відродження художніх народних ремесел засобами ручної художньої праці // Рідна школа. - 2007. - №4. - С. 57-58.

36. Чумак А. Ручна художня праця та формування особистості. // Рідна школа. - 2007. - №3. - С. 57.

37. Черепанова С. О. Діалогіка життєтворчості як методологічна основа сучасної філософії освіти // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта: 3б. наук, праць. - Л.: Каменярь, 1999. - Вип. 3. - С. 11-18.

38. Щербаківський В. Українське мистецтво: Вибрані неопубліковані праці. - К.: Либідь, 1995. - 288 с.

39. Яценко Т.О. Родинне виховання на засадах народної педагогіки // Педагогіка і психологія. - 1997. - №2. - С.88-95.

40. Яцишин М. Вклонімося хлібу - він святий // Початкова школа. - 2007. - №3. - С.36-37.

^{41.} НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

42. Додаток А

Методичні поради до вивчення теми "Орнамент як засіб художньої виразності"

Система пошуків мотиваційних стимулів впливу на формування культури майбутнього педагога передбачає накопичення знань та емоційного досвіду на основі орнаментальної тканини творів народного мистецтва, яка є домінантою в утворенні нових засобів логічного мислення. Система роботи з майбутнім учителем праці передбачала вивчення національних українських традицій, розвиток здібності втілення образів національного середовища в практичну діяльність, формування знань художніх традицій на основі системи естетичних принципів і смаків, творчих методів і канонів, які склалися безпосередньо в народних колективах і свідомості народу.

Вивчення художніх особливостей орнаментальних символічних зображень, уміння "зчитувати" образ у знаках-символах є важливим фактором формування мислення, художнього смаку, особистісної культури майбутнього фахівця. Це - певний досвід інтелектуальної діяльності, шлях до вироблення чітких світоглядних і культурологічних орієнтацій майбутнього педагога. Адже кожен з художніх символів приховує в собі всі етапи історичного розвитку людства: і знаки первісних культур, і середньовічні символи релігійно-канонічного тлумачення, і метафори народнопоетичного осмислення, і сучасні символи.

Дослідники вважають, що такий вид народного мистецтва, як вишивка, у першу чергу несе в собі історичну інформацію, виражену в знаках, кольорах, орнаменті. Вона розкриває важливі аспекти вираження в ній живописної, графічної й орнаментально-композиційної культури народу.

При вивченні тем, присвячених вишивці, подаються історичні відомості про розвиток цього виду народного художнього промислу,

дається характеристика основних матеріалів, опис технологічних процесів і принципів художнього вирішення.

Важливим є усвідомлення вишивки як самостійної цілості в системі народної культури, для якої характерні орнаментальні або сюжетні зображення, багатство художньо-емоційних рішень, локальні відмінності техніки виконання, орнаменту, композиції, колориту, розмаїття художньо-виражальних засобів.

Увага приділяється класифікації вишивки (поділу за певними спільними ознаками) та її типології (групи, що відображають суттєві відмінності).

Спільно зі студентами ми даємо відповіді на питання: що визначає художню якість вишивки? На що впливає характер взаємодії основи та матеріалу, яким вишивають?

Даючи уявлення студентам про те, що вишивка створюється шляхом поєднання різних способів протягати, закріплювати й наносити стібки на тканину, ми звертаємо увагу на неоднорідність структур окремих елементів вишивки, мотивів та їх форм. Для осягнення цієї неоднорідності об'ємно-просторового й площинного звучання створеної сітки стібків ми використовуємо художньо-творчі завдання. Ці завдання спрямовані на визначення й передачу характеру трактування орнаментальних мотивів, наприклад: виходячи з того, що основою творення складних орнаментальних форм є лінія (стібки-лінії), студентам пропонується

створити композиційне й колористичне вирішення орнаменту, розподілити структурно-пластинні акценти зображення, відобразити геометризоване зображення землі, природи, сонця, людини. Цей матеріал дозволяє дослідити зміст і форму орнаментальних мотивів, а також; опанувати вміння зображувати основні мотиви геометричного орнаменту (прямі, скісні, ламані й зубчасті лінії, зигзаги, меандри, плетінки, ромби, квадрати, трикутники, розетки, хрести, зубці, кучері тощо).

Саме таким шляхом відбувається формування відчуття декоративності, яке слід починати з найпростішого: дати загальне поняття про орнамент, пояснити його зв'язок з природою, народним досвідом, традиціями національної культури, підкреслити найхарактерніші особливості побудови орнаменту, його художньо-образний зміст.

Появу коренів геометричного орнаменту дослідники вбачають ще в часах палеоліту, вони розкривають значення елементів, знаків, аналізують уміння людей того часу графічними символами виражати складні поняття.

Орнаментальні мотиви образно відображали уявлення людей про життя й смерть, добро й зло, здоров'я, хвороби тощо. У них магічне й естетичне виступає в єдиному синтетичному взаємозв'язку. Через систему орнаменту передаються складні аспекти світорозуміння й світосприйняття.

Слідкуємо за тим, щоб студенти при виконанні художньо-творчих завдань чітко передавали ритмічність ліній. Для цього пропонуємо "зоровий ряд": рослинний орнамент у творах Т. Пати, побудова орнаменту на основі творчої переробки форм у творах сучасних художників і народних майстрів, знайомство з орнаментикою писанки тощо. Студентам пропонується створити орнамент із архітектурних форм, визначити провідний мотив орнаменту, створити самостійну стрічкову орнаментальну композицію та ін.

Важливим є дослідження символічно-магічного значення зображень на вишивках, які мають специфічні ознаки знакової системи відображення дійсності.

Ромбічний узор - символ родючості (жіночі фігури богинь, посудини-жертвовники), простий ромб в крапку посередині виражав ідеограму засіяного поля, ромб з паростками або завитками - символ родючості. Для вишиванок характерні мотиви архаїчного зображення типу - богині-берегині.

Пошуки ефективних шляхів формування художньої культури

майбутніх учителів праці визначили використання системи художньо-творчих завдань, мета яких - скорочення розриву між теоретичними й практичними знаннями, поглиблення навичок творчої діяльності студентів.

Одним з головних завдань є розвиток орнаментального візуального мислення, наприклад, вміння самостійно передавати запропонований образ завдяки використанню різнохарактерних ліній (хвилястих, гнучких, пунктирних, гострих, колючих, мелодійних), вираження свого ставлення до графічного твору через прочитання характеру ліній, їх динамічності, темпераменту вміння прочитати закодований образ завдяки розвиненій емоційній уяві та складання словничка естетичних емоцій.

Завдяки використанню системи художньо-творчих вправ розвивається й збагачується мистецька мова студентів, елемент новини стимулює до творчих дій. У процесі пошуків була вироблена схема знайомства й передачі своїх вражень від твору мистецтва; загальні риси твору (сюжет) - конкретизація образу - засоби передачі характеру - власне ставлення до зображуваного.

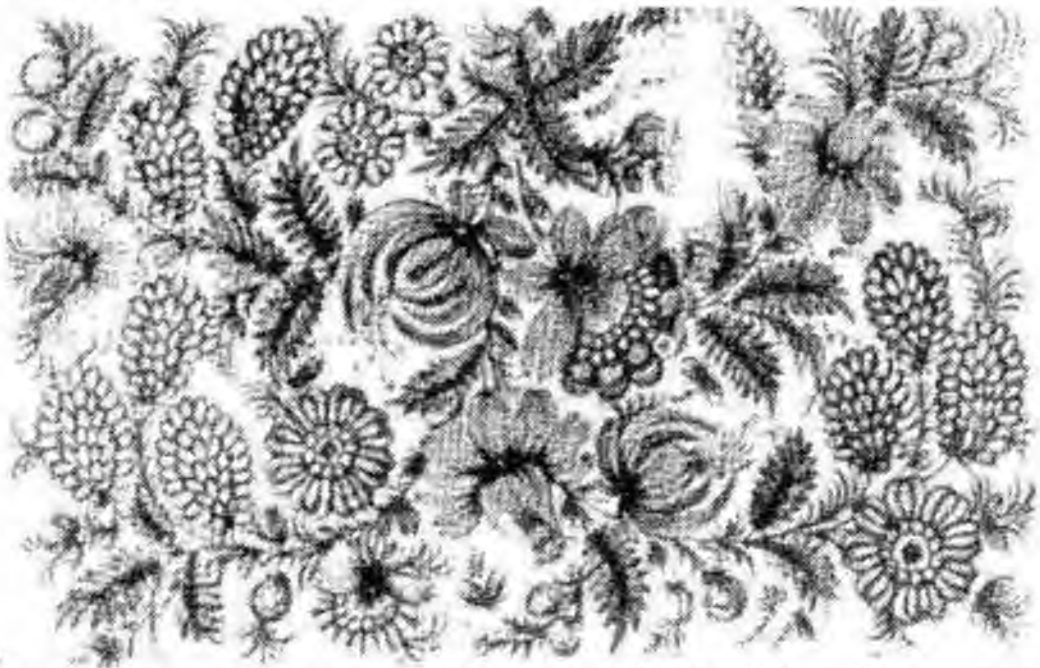
Уміння зчитувати, розуміти й відтворювати орнамент є одним з важливих моментів у формуванні художньої культури майбутнього педагога. Саме таким є шлях від початкових асоціативних ідей до наступного їх концептуального відображення в символічній формі в особистих творах. Система творчих завдань на оволодіння орнаментикою виробів народного мистецтва передбачає оволодіння вмінням відтворювати форми через створення враження руху, його ілюзії, використання графічного принципу крутіння навколо центра, тобто відображення руху у візуальній формі. Допоміжним методом є вправи на відпрацювання різнохарактерних рухів (хаотичного, спрямованого) на площині за допомогою ліній, окреслена форма якої емоційно впливає на глядача. Наприклад, студентам пропонується вправа на уявне розмалювання стіни геометричними фігурами (прямокутниками,

квадратами тощо). Використання жестів для показу форми допоможе "візуалізації образу" а відтворення вражень від покладених на площину вертикальної, горизонтальної, ламаної чи круглястої форми донеможє

реалізувати внутрішній чуттєвий імпульс через форми. Саме такі вправи допоможуть виявленню ритмічної суті форми та явищ, завдяки їм формується композиційна вмільсть, або "орнаментальний хист" складати ціле з різних елементів.

Прикладом активного використання рослинно-квіткового орнаменту є Петриківський розпис, який має усталений характер орнаментальних мотивів, нав'язних шедренс українською природою, відзначається легкістю й виразністю композиційного рішення. У досить динамічних орна

ментах розпису відсутні випадковість або навмиєність. Саме основні мотиви (широке багатозубчасте та пірчасте листя, листя з червоними ягідками, грона ягід, квітки) є прикладом використання різнохарактерних ритмічних повторів як орнаментальних мотивів, так і кольорових плям. Саме ці орнаменти є прикладом організації форми й кольорового рішення, передачі світу природи через орнаментальні образи.

И. Коваленко "Сині квіти"

З метою підвищення емоційно-позитивного сенсу спілкування на заняттях доцільно використовувати комплекс мистецтв, тобто прослуховування народної музики, використання поетичних творів, ілюстративного матеріалу з художньо-змістовним аналізом. Саме використання музики дасть змогу простежити взаємозв'язок між музикою та різнохарактерними орнаментальними лініями, геометричними мотивами орнаменту й ритмічними елементами народної пісні.

НУБІП Україні

НУБІП Україні

НУБІП Україні

НУБІП Україні

НУБІП Україні